

БИБЛИОТЕКА „БЕЛЕЖИТИ БЪЛГАРИ“

ИЗДАНИЕ НА МИНИСТЕРСТВОТО НА НАРОДНОТО ПРОСВЪЩЕНИЕ

№ 2

СВ. КЛИМЕНТЪ ОХРИДСКИ

ОТЪ

ИВ. СНЪГАРОВЪ

СОФИЯ

ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА

1927

БИБЛИОТЕКА „БЕЛЕЖИТИ БЪЛГАРИ“

ИЗДАНИЕ НА МИНИСТЕРСТВОТО НА НАРОДНОТО ПРОСВЪЩЕНИЕ

№ 2

СВ. КЛИМЕНТЪ ОХРИДСКИ

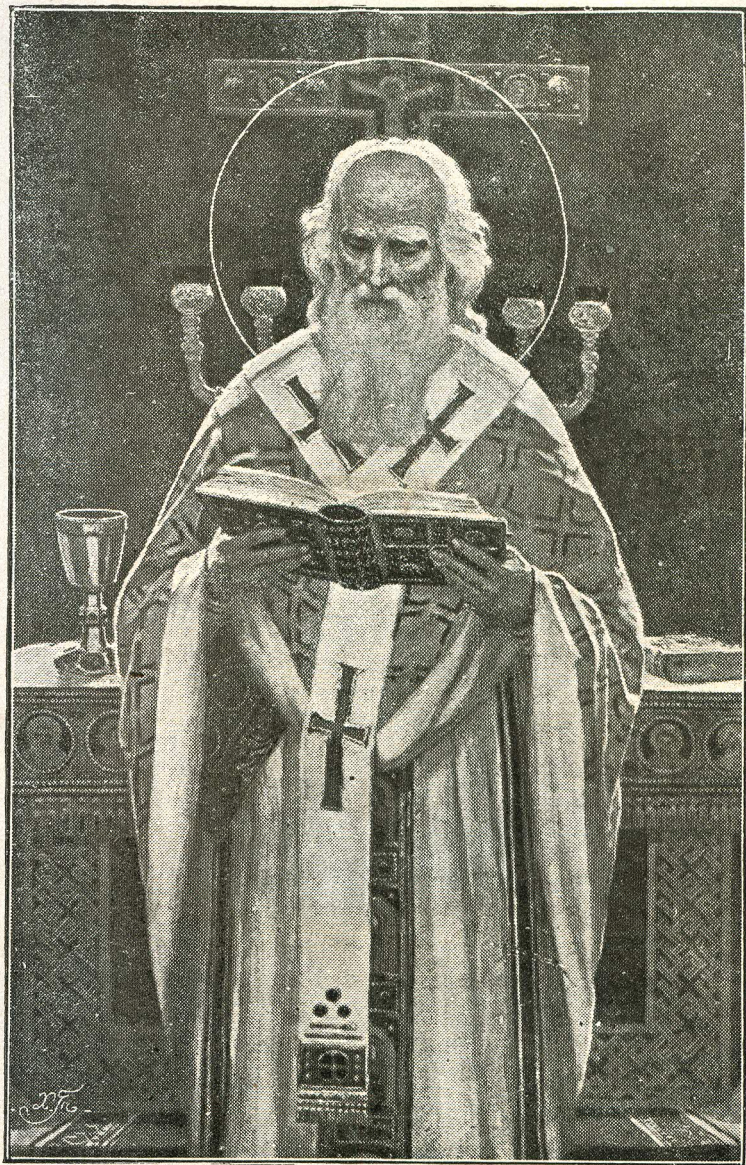
ОТЪ

ИВ. СНЪГАРОВЪ

СОФИЯ

ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА

1927

Св. Климентъ Охридски
покровитель на Софийския университетъ
Ликъ въ университета отъ художника професоръ А. Митовъ.

Изгледъ на гр. Охридъ.

Св. Климентъ Охридски.

Значението на гр. Охридъ. На северния бръгъ на Охридското езеро, на двуглавъ хълмъ е кацналъ стариятъ български градъ Охридъ. Той не е богатъ градъ, не е търговски центъръ. Напротивъ, той е беденъ и изнемощѣлъ до крайна степенъ. При това той не влиза въ предѣлитъ на българската държава, а се намира подъ сръбска власть; не е разположенъ нейде въ вътрешността на българската земя, а стои далечъ, чакъ на другия край на българското отечество.

При все туй Охридъ притежава особенъ чаръ, какъвто, може да се каже, нѣма никой другъ български градъ. Българскиятъ поетъ го възпѣва съ дивни пѣсни, историкътъ говори за него съ благоговение, географътъ го описва съ любовъ. Името му вълнува всѣко българско сърдце. То дѣйствува на българската душа така обаятелно, както Атина — на гърка, Римъ — на католика, Иерусалимъ — на евреина, Киевъ — на русина. Тайната на неговото чаровно действие се крие въ обстоятелството, че Охридъ е вѣковенъ пазителъ на едно всебългарско свещено съкровище — споменитъ за великия народенъ будителъ св. Климентъ Охридски. Миналъ презъ страшни бури въ своя исторически животъ, българскиятъ народъ, въ по-голѣмата си частъ, бѣ забравилъ паметта на този вѣчносияенъ свѣтильникъ на българската земя. Обаче презъ времето на българското възраждане неговото дивно име постепенно почна да се разпространява чрезъ училищата отъ Охридъ по другитъ български области и стана нетленно знаме на борещия се за духовна свобода народъ.

Отде се учимъ за св. Климента. Въ Охридъ и околността му отъ вѣкове се носятъ разни предания за св. Климента, но тѣ могатъ да се смѣтатъ само като свидетелство за голѣмото обаяние, което е ималъ светителътъ предъ своето паство и за дълбоката вѣра на народа презъ цѣло хилядолѣтие въ неговата светостъ и чудодѣйно покровителство. Главни извори за живота и дейността на св. Климента сж две жития —

пространно и кратко, написани на гръцки. Първото се приписва на известния охридски архиепископъ Теофилактъ, който е действувалъ въ края на XI и началото на XII в.; а второто — на охридския архиепископъ Димитъръ Хоматианъ, който светителствувалъ въ първата половина на XIII в. Житията сж били написани на гръцки, защото авторитѣ имъ сж били по народностъ гърци. Тѣ сж били съставени възъ основа на старобългарски извори, които до сега не сж откриги. Указания за това има въ самитѣ жития. Въ пространното житие на мѣста разказвачътъ говори въ първо лице множествено число и се представя за очевидецъ на Климентовитѣ дѣла. „А насть — казва той — смиренитѣ и недостойнитѣ винаги имаше по-близко до себе си“; или: „и понеже ние бѣхме винаги съ него, можахме да видимъ всичко, което той правѣше“. На друго мѣсто се казва: „И никога не го видѣхме да седи празенъ“. Отъ тѣзи изрази е ясно, че архиеп. Теофилактъ е ималъ на рѣка житие, написано отъ Климентовъ ученикъ. Че такъво житие е имало, това се вижда отъ старобългарското кратко житие на св. Наума (най-близкия сътрудникъ на св. Климента), намѣрено въ Зографския манастиръ отъ проф. Й. р. Ивановъ и издадено отъ него въ книгата „Български старини изъ Македония“. Тукъ авторътъ-българинъ, Климентовъ ученикъ, изрично отбелязва, че, насърденъ отъ деволския¹⁾ епископъ Марко — сжщо ученикъ на св. Климента —, е написалъ житието на св. Наума, следъ като по-рано написалъ житие на св. Климента. Това именно българско житие ще да е ималъ авторътъ на гръцкото пространно житие, архиеп. Теофилактъ, който въ сжщностъ, може би, само го превелъ, като вмъкналъ стилни прикраси въ духа на византийската агиография. Основание за такъво предположение ни дава фактътъ, че той не е промѣнилъ ония пасажи, гдето се говори за личнитѣ отношения на автора на старобългарското житие къмъ св. Климента.

Сжщо така и краткото житие било съставено, освенъ по пространното житие, още и по български паметници отъ Климентово време. До такова заключение идваме възъ основа на известието, което ни дава то, че въ Охридъ и Главеница²⁾

¹⁾ Гр. Деволъ се намиралъ на югозападъ отъ Охридъ, въ днешна южна Албания, близо до сегашния гр. Корча.

²⁾ Този градъ сега не сжществува. Намиралъ се въ южна Албания близо до гр. Авлона.

тогава се намирали писмени възпоминания за св. Климента и негови творения. „И други такива възпоминания ни е оставилъ — казва житиеписецътъ архиепископъ Дим. Хоматианъ—, и свещени книги въ Охридъ, и собствени трудове на своитъ високи мисли и рѣце, които (трудове) се почитатъ и ценятъ отъ всѣки народъ не по-малко, отколкото Моисеевитъ богосписания на плочитъ“ (сир. скрижалитъ съ 10-тъ Божии заповѣди). Сжшо тамъ четемъ: „И въ Кефалия, наричана на български Главеница, гдето и остави възпоминания, сир. книги“.

Потекло на св. Климента. Великиятъ български светителъ билъ единъ отъ първитъ ученици на св. Солунски братя Кирилъ и Методий, които въ 863 г. сж заминали отъ Цариградъ въ славянската земя Моравия (днешно Словашко), за да разпространяватъ християнството на славянски езикъ. Не е известно обаче положително, отде и отъ каква народностъ билъ Климентъ. Въ похвалното слово за св. Кирила Словенски, съставителъ на което е св. Климентъ Охридски, Кирилъ се нарича „учителъ на нашия народъ“ (тако и съ прѣдѣлени отецъ и оучитель ѡзъка нашего), т. е. авторътъ самъ се причислява къмъ славянския родъ. Цѣлата възторжена Климентова дейностъ въ полето на славянската книжнина сжщо подкрепя мисълта, че той билъ славянинъ, а не грѣкъ. По това, туку речи, нѣма споръ въ науката. Спори се само, отъ кое славянско племе произхождалъ Климентъ. Въ панонското житие на св. Кирила се казва, че когато Кирилъ и Методий сж пристигнали въ Моравия, князь Ростиславъ събралъ ученици и ги далъ на тѣхъ да ги учатъ на славянско писмо. Отъ това известие може да се заключи, че св. Братя сж отишли въ Моравия сами и си създали ученици отъ мѣстни младежи. Възъ основа на това би трѣбвало да предположимъ, че ученикътъ имъ Климентъ билъ моравски славянинъ. Обаче неговитъ жития (пространното и краткото) не даватъ нѣкакво основание за подобно предположение. Напротивъ, краткото житие (въ славянски и грѣцки преводъ) изрично нарича Климента българинъ: „Съ великѣи ѡцъ нашъ и българскѣи святии-никъ, родъ въ ѡ Европѣи мисѣнскихъ иже и Българѣи“. Сжщо така и по-старото, пространното, житие е склонно да го смѣта за българинъ. То представя България като многообична земя за Климента. Освенъ това тамъ се казва, че Климентъ е при-дружавалъ своя учителъ Методия „отъ млада и нежна възраст

и съ очитѣ си е видѣлъ всичкитѣ дѣла на учителя си*. Това ще каже, че Климентъ билъ близъкъ съ Методия, когато последниятъ още не билъ отишълъ въ Моравия и се намиралъ въ предѣлитѣ на Византийската империя (като управителъ на едно славянско княжество въ южната частъ на Балканския полуостровъ и като калугеръ въ манастира Пелихронъ или въ нѣкой другъ манастиръ въ Мала Азия, близо до Мраморно море). Сжщото житие нарича Климента „пръвъ епископъ на български езикъ“, сир. пръвъ епископъ, който служилъ въ църква и проповѣдвалъ на български.

Възъ основа на тия указания почти всички учени сж склонни да приематъ, че Кирилометодиевиятъ ученикъ Климентъ билъ родомъ българинъ и, споредъ нѣкои, отъ Македония.

Датата на рождението на Климента не е отбелязана въ никое отъ неговитѣ жития, нито въ нѣкой другъ паметникъ. Тя може да се опредѣли само приблизително. Знае се, че той умрѣлъ въ 916 г. въ дълбока старостъ. Ако предположимъ, че той умрѣлъ на 75-80 годишна възраст, то може да се приеме, че се е рсдилъ между 836-841 год.

Не се знае, кои сж били родителитѣ му и какво обществено положение сж заемали тѣ.

Ученичество на св. Климента. Свързанъ още отъ детинство съ Методия, Климентъ се училъ у него, навѣрно, въ манастира, гдето учителтъ му прекарвалъ строгъ монашески животъ отначало като простъ монахъ и после като игуменъ. Тукъ Кирилъ се уединилъ, за да стѣкми славянската азбука, и заедно съ брата си Методия превеждалъ на славянски Св. Писание (Новия заветъ), за да насадятъ и утвърдятъ християнството между многобройното славянско население въ Византийската империя (Македония, Епиръ, Тесалия, Пелопонесъ, Тракия, Македония, Мала Азия и др.). Едновременно съ това тѣ сж приговлявали и свои помощници за проектираното мисионерско дѣло отъ туземни славянски юноши, които сж били въ манастира послушници или монаси. По тоя начинъ Климентъ ще да е участвувалъ, тъй да се каже, *въ самото зачеване на славянската писменостъ*.

Въ Моравия Климентъ билъ нераздѣленъ спътникъ на Кирила и Методия. Тукъ той се възпитавалъ подъ тѣхното благотворно влияние, като възприемалъ тѣхната пламенна любовъ

къмъ славянската просвѣта, ревностно имъ помагалъ въ апостолското дѣло и усърдно е подражавалъ на тѣхния украсенъ съ високи добродетели животъ. Затова и охридскиятъ църковенъ химнописецъ уприличава отношенията между Климента и св. Братя на отношенията на Тимотея къмъ апостола Павла. Известно е, че Тимотей билъ най-любимиятъ ученикъ и най-близкиятъ сътрудникъ на ап. Павла, който въ своитѣ послания до него се обръща съ нежнитѣ бащински думи „чадо Тимотею!“ Църковната пѣсенъ за Климента гласи: „Ясно подражавайки на Тимотея, ти, блажени (Клименте), си билъ последователъ, вмѣсто на Павла - просвѣтителя на цѣлата земя, на проповѣдниците на вѣрата — Методия и Кирила. Затова си се прославилъ съ тѣхъ.“ А въ друга пѣсенъ ясно се посочва, че Климентъ гледалъ на Методия като на образецъ за себе си: „Като си последвалъ просвѣтителя панонски, ти, мждри, си вървѣлъ по неговитѣ стѣпки, очистилъ си ума и мислитѣ и си считалъ за себе си неговия животъ като скрижалъ на добродетели.“ Сжщото се подчертава и въ постранието му житие: „За цѣлъ на живота си той бѣше поставилъ великия Методий и, подражавайки нему, той се грижеше и се молѣше да не би да се отклони отъ него. Поставилъ неговия животъ и дейность за задача на своето поведение — подобно на картина на опитенъ художникъ —, той гледаше да изобрази и себе си споредъ него.“

Нѣколко години по редъ св. Климентъ е действувалъ между моравци и панонци (днешнитѣ словинци) като послушникъ на св. Братя, усърдно готвейки се да приеме духовенъ санъ. Положително се знае, че когато билъ затворенъ въ Моравия следъ смъртта на Методия, той билъ свещеникъ или, по вѣрно, и е р о м о н а хъ (свещеникъ-монахъ, а не свещеникъ отъ бѣлото духовенство). Когато говори за затварянето на Кирилометодиевитѣ ученици, пространното житие нарича Климента ясно „пресвитеръ.“ Сжщо тамъ се казва, че когато той и другаритѣ му пристигнали въ българската столица, князь Борисъ имъ далъ дрехи, прилични за свещеници. Обаче не е известно, кога Климентъ билъ ржкоположенъ въ тоя чинъ. Възъ основа на известието въ пространното му житие, че той билъ единъ отъ старитѣ Кирилометодиеви ученици, може да се приеме, че билъ ржкоположенъ въ Римъ въ 869 г., когато Кирилъ и Методий сж били тамъ, за да дадатъ на папата обяснения за своята славянска проповѣдъ и църковна служба въ Моравия,

и по, поржка на папата, двама римски епископи сж ржкоположили трима отъ Кирилометодиевитѣ ученици въ свещенически чинѣ. Отгласъ на това има въ легендата: „**Въспеніе сѣго Кѣмъ фѣлософѣ**“, гдето се говори, че въ предсмъртния си часъ Кирилъ е повикалъ при себе си „**оученика своего нже бѣ епѣ въ Лукинъ, Савѣ и Ангеларѣ, Гораздѣ и Наумѣ** (своя ученикъ, който бѣ епископъ въ Ликия, Сава, Ангелария, Горазда и Наума). Името на Кириловия ученикъ-епископъ е изпуснато, по всѣка вѣроятность, отъ нѣкой преписвачъ, ала по името на епископията „**Лукинъ**“, предадено неточно намѣсто „**Великинъ**“ (Велика), се разбира, че съставительтъ на легендата е билъ отбелязаль, следъ думата „**своего**“, Климента, който, както ще видимъ, посетне станаль „**велички епископъ**.“ Така шото първоначално ще да е гласѣло въ казаната легенда: „**и призвекъ оученика своего Климента нже бѣ епѣ въ Великинъ**“.

Св. Климентъ — учителъ въ Панония и Моравия. Следъ смъртъта на Кирила, братъ му Методий билъ ржкоположенъ отъ папата за панонски епископъ, а следъ известно време за архиепископъ на Моравия и Панония. Климентъ, който се отличаваль съ своето образование и красноречие, билъ единъ отъ най-близкитѣ сътрудници на Методия. Той билъ свещенослужителъ и обучаваль децата на славянско четмо и писмо, като ги подготвяваль за духовни служители (свещеници и дякони). Въ пространното житие изрично се казва, че той и другаритѣ му Горазлъ, Лаврентий, Наумъ и Ангеларий сж имали учителско звание (*διδάσκαλοι*-дидааскали). Климентъ билъ енергиченъ съратникъ на Методия както въ борбата му противъ нѣмското духовенство, което разпространявало между славянитѣ тѣй нареченитѣ и опатрска¹⁾ и триезична²⁾ ереси, така и въ разпространението на християнска просвѣта между новопокръстениитѣ мораво-панонски славяни. Климентъ ще да е билъ единъ отъ двамата свещеници-изкусни бързописци, които Методий си назначилъ, когато почналь да превежда отъ грѣки на славянски ветхозаветнитѣ книги. Но въ Моравия Климентъ не ще да е билъ само преписвачъ, а и ще да пишелъ и превеждалъ, за да се явѣлъ после въ България съ свой изработенъ стилъ и като блестящъ славянски писателъ.

¹⁾ Нѣмското духовенство прибавяло въ символа на вѣрата, че Духъ Свети произхожда не само отъ Отца, но и отъ Сина (*Filioque*).

²⁾ Подръжницитѣ на тази ересь учили, че трѣба да се молимъ на Бога само на три езика: еврейски, грѣки и латински.

Борба на св. Климента за славянска просвѣта въ Моравия. Следъ смъртъта на Методия (6 априль 885 г.), положението на ученицитѣ му твърде много се влошило. Моравският князь Светополкъ е подпадналъ подъ влиянието на нитренския епископъ Вихингъ-нѣмецъ, който успѣлъ да стане моравски епископъ намѣсто Горазда, когото Методий е оставилъ за свой приемникъ. Славянското духовенство било преследвано. Климентъ и Гораздъ сж стояли начело на ратниците за славянска просвѣта и безстрашно сж водили борбата противъ могщия Вихингъ, като открито сж посочвали на князь Светополка пакостната му заблуда. Нѣмското духовенство често е влизало въ споръ съ Методиевитѣ ученици, като ги убеждавало да се откажатъ отъ идеитѣ на своя учителъ и се подчинятъ на Вихинга. „Защо вий още благоговѣете — имъ казвали нѣмскитѣ агенти — предъ думитѣ на Методия, които смърдятъ и сж мъртви, а не се присъединявате къмъ живия архиепископъ и не изповѣдате, че Синъ се ражда отъ Отца, и Св. Духъ изхожда отъ Отца и Сина?“ А Методиевитѣ ученици веднажъ въ такъвъ споръ имъ отговорили чрезъ Горазда и Климента: „Методий е още живъ. Това ние знаемъ напълно отъ Господа. Който казва, че който вѣрва въ Него, и да умре, ще оживѣе¹⁾; Който учи, че Богъ се нарича (Богъ) на Авраама, Исаака и Якова, като (Богъ) на живи, а не на мъртви²⁾. Въ какво, прочее, ние грѣшимъ, като имаме за учителъ този, който е живъ въ Господа, който е духовно съ насъ, разговаря съ насъ и ни подкрепя противъ васъ. А за тая ваша нова вѣра ние не намираме потвърждение нито въ Писанието, нито е приета отъ св. Отци, и ние се страхуваме да не подпаднемъ подъ проклятие, понеже ап. Павелъ ясно казва: „Ако нѣкой ви благовестува повече отъ това, що сте приели, анатема да бжде³⁾“. Престанете да се противите на Божия Синъ . . . и безъ Духа да учите за Духа или, по добре да речемъ, да говорите по внушение отъ противния Духъ“. Вихинговитѣ сподвижници толкова се раздразнили отъ тоя остъръ, но справедливъ отговоръ на Горазда и Климента, че дигнали страшна вѣрва и насмалко щѣли да набиятъ Методиевитѣ ученици. Последнигъ обаче никакъ не се уплашили отъ тѣхнитѣ закани и продължавали непоколебимо да подѣржатъ

¹⁾ Иоан. 11, 25; ²⁾ Мат. 22, 32; ³⁾ Гал. 1, 9.

православната вѣра. Нѣмското духовенство взело да ги клевети предъ князь Светополка, че измисляли нововѣдения въ вѣрата и шѣли да възбудятъ народа противъ него. Князь Светополкъ, който билъ човѣкъ лекопѣренъ, се поддалъ на тази интрига и повикалъ при себе си Методиевитѣ ученици, като ги увещавалъ да се примирятъ съ нѣмското духовенство, сир. да приематъ измисления имъ догматъ за произхождението на Св. Духъ и отъ Сина (Filioque) и да служатъ въ църква на латински, а не на славянски. Но тѣ — пакъ чрезъ Горазда и Климента — му обяснили, че причината за разногласието не е маловажна, защото нѣмското духовенство измѣнява никеоцариградския¹⁾ символъ на вѣрата, гдето точно е опредѣлено, че третото лице на Св. Троица, Св. Духъ, изхожда само отъ Бога Отца съгласно Христовитѣ думи, предадени отъ евангелиста Йоана²⁾. „Въ тоя символъ — казвали тѣ на княза —, който и ти, княже, всѣки день произнасяшъ въ църква и който е преведенъ отъ грѣцкитѣ книги, ние ще видимъ, какъ трѣбва да вѣрваме: дали въ Духа изходящъ отъ Сина или въ Духа изходящъ отъ Отца. Ако тѣ промѣнятъ своитѣ мнения и се съгласятъ съ Евангелието и св. Отци, ние ще отидемъ при тѣхъ като при братя и ще ги прегърнемъ и целунемъ. Ако ли пкъ, отхвърляйки единствения нашъ наставникъ-Христа, тѣ тръгнатъ по свой умъ и се осуетятъ въ своитѣ помисли³⁾, то въ такъвъ случай ние нѣма да си позволимъ да разбираме догмата на Св. Троица (подъ ръководството) на такива наставници“.

Ала князь Светополкъ, човѣкъ невежественъ и пороченъ, не билъ въ състояние да разбере значението на този основенъ християнски догматъ и не желаелъ да го разбере, понеже не искалъ да наруши приятелството си съ нѣмцитѣ. Подученъ отъ нѣмската партия, той е заявилъ на православнитѣ, че той е християнинъ, но не може да различи строго, кой е православенъ и кой е лъжеучитель, освенъ чрезъ клетва, както билъ свикналъ да отсжгла и по други въпроси. „Който отъ васъ — казалъ той на събралитѣ се Методиеви ученици

¹⁾ Нарича се така, защото една частъ отъ него е съставенъ въ първия вселенски съборъ, свиканъ въ гр. Никея (Мала Азия) въ 325 г. а другата частъ — въ втория вселенски съборъ, свиканъ въ Цариградъ въ 381 година.

²⁾ гл. 15, 26.

³⁾ Рим. 1, 21.

и Вихингови привърженици — дойде пръв и се закълне, че върва добре и православно, той, според моята присяда, не гръши въ нищо против правилността на вѣрата. Нему азъ ще предамъ и църквата и, както е справедливо, и църковното пресвитерство“ (свещенослужението). Още не довършилъ Светополкъ свояга речъ, Вихинговитѣ хора се заклели, че върватъ православно. Князь Светополкъ веднага заповѣдалъ, всички да приематъ тѣхното учение, а ония, които се възпротивятъ, да бждатъ предадени на тѣхния съдъ.

Тая безумна заповѣдъ на моравския князь за мигъ съборила великото просвѣтно дѣло на Кирила и Методия, градено съ апостолска ревностъ близу четвъртъ вѣкъ. Започнало бѣсно гонение противъ Методиевитѣ ученици (около 200 души свещенослужители), които, изпълнени съ духа на своитѣ дивни учители и въодушевявани отъ примѣра на първитѣ християни, търпѣли безропотно всички гаври и мъчения, но не отстъпили отъ вѣрата си. „Какви думи — се провиква Климентовиятъ житиеписецъ — могатъ изказа това, що злобата извърши, следъ като получи властъ? То бѣше сжщински огънь въ гора, раздухвана отъ вѣтъръ. Франкиѣ¹⁾ насила караха православнитѣ да се съгласятъ съ кривия догматъ, а тѣ защитаваха вѣрата на отцитѣ си. Първитѣ бѣха готови всичко да сторятъ, а вторитѣ — всичко да изтърпятъ: едни безчовѣчно измъчваха, на други разграбваха жилищата, като къмъ безчестието притуряха користъ, а трети влачеа голи изъ търнетѣ и при това старци, които бѣха преминали Давидовия предѣлъ на възрастьта²⁾. А които отъ пресвитеритѣ и дяконитѣ бѣха на по-млада възраст, тѣхъ продаваха дори на евреитѣ“. По-виднитѣ пъкъ Методиеви ученици, които носѣли званието „учители“ — епископъ Гораздъ, Климентъ, Лаврентий, Наумъ, Ангеларий и др. — били оковани въ вериги и затворени въ тъмница, дето не били допускани да ги посещаватъ роднини и познати. Но и въ окови страдалцитѣ за родъ и вѣра, въпрѣки своята напреднала възраст, оставали бодри духомъ, молѣли се Богу и пѣли духовни пѣсни. Народътъ ги считалъ за праведници и мъченици. Той много се смущавалъ, като слушалъ за жестокитѣ изтезания, на които тѣ

¹⁾ Нѣмското духовенство.

²⁾ 70 годишна възраст (Псал. 89, 10).

били подлагани. Изглежда, и Светополкъ, макаръ и да билъ, споредъ характеристиката на Климентовия житиеписецъ, полу-вѣтръ и необузданъ, взелъ да се опасява отъ народното вълнение. За да не би Светополкъ ги освободѣлъ, нѣмското духовенство решило да ги изгони изъ предѣлитѣ на Моравия. Единъ день, когато Светополкъ случайно отсъствувалъ отъ столицата си, нѣмски агенти извели славянскитѣ дейци отъ затвора, били ги безчовѣчно, „безъ да се смиятъ нито надъ бѣлитѣ имъ коси, нито надъ изнемошѣлитѣ имъ отъ дългото измѣчване тѣла“ и, безъ да имъ дадатъ храна, нито да позволятъ нѣкому да имъ хвърли парче хлѣбъ, ги предали на наемни войници нѣмци, за да ги изгонятъ вънъ отъ Моравия по разни страни. Войницитѣ се отнесли безмилостно къмъ изповѣдницитѣ на истината: тѣ ги извели вънъ отъ града, съблекли имъ дрехитѣ и ги повлекли голи къмъ границата, макаръ и да духалъ студенъ вѣтръ. По пѣтя тѣ ги ругаели и биели, дори нѣколко пѣти се заканили да ги убиятъ, като туряли на шиитѣ имъ мечове и копия на гърдитѣ имъ. Всичко това тѣ вършели по поржка на нѣмското духовенство.

Изгонени отъ моравската държава, Методиевитѣ ученици се устремили на югъ, съ цель да отидатъ въ съседната тукущо просвѣтена голѣма славянска държава — България. „А Христовитѣ изповѣдници — казва жигиеписецътъ —, знаейки Христовата заповѣдъ, дадена на гоненитѣ да бѣгатъ отъ единъ градъ въ другъ*), се стремѣха къмъ България, за България мислѣха и на България се надѣваха да имъ даде успокоение“. Но боейки се да не възбудятъ подозрение въ мѣстното население, ако се движатъ много души заедно, и за да скриятъ пѣтя си отъ хората, тѣ се принудили да се раздѣлятъ и да пѣтуватъ по двама-трима по разни посоки. Климентъ се раздѣлил отъ съратника си Горазда и само съ другаритѣ си Наума и Ангелария тръгналъ къмъ Дунава. Следъ дълго скитане, тѣ пристигнали въ крайдунавския градъ Бѣлградъ (сегашната столица на Сърбия), който тогава билъ голѣма бѣларска крепостъ. Тѣ пристигнали въ България, вѣроятно, презъ есенята на 885 г., ако се сжди по това, че изгонването имъ станало не дълго следъ смъртта на Мегодия и че, когато тѣ дошли въ Бѣлградъ, Дунавъ още не билъ замръзналъ, както се вижда

*) Мат. 10, 26

отъ факта, че тримата Методиеви ученици сж го преплували върху дървета, вързани съ липово лико. Въ Бѣлградъ изгнаницитѣ се явили предъ коменданта на града*), който, като се увѣрилъ въ тѣхното високо достойнство, бърже ги изпратилъ при князь Бориса-Михаила, знаейки, че той ималъ голѣма нужда огъ подобни мже — славянски учители и свещеници.

Що е станало съ другитѣ известни намъ Климентови другари Горазда и Лаврентия, нѣма никакви известия.

Св. Климентъ — учителъ и проповѣдникъ въ България. Двадесетъ години преди пристигането на Климента въ България, князь Борисъ е приелъ християнството. Той усилено се стремилъ да създаде независима Българска църква, която да станѣла творецъ на национална култура. Следъ дълги изкусно водени преговори ту съ Римъ, ту съ Византия, въ 870 г. 4. мартъ князь Борисъ е сполучилъ да добие отъ Цариградската патриаршия полунезависимъ духовенъ началникъ съ титулъ „архиепископъ“. Обаче българскиятъ архиепископъ, както и подчиненото му духовенство били гръцки и въ църквитѣ се служело на неразбранъ за новопокръстения народъ езикъ — гръцкия. По тоя пкъ България била застрашена отъ византийското влияние, ревностенъ проводникъ на което било гръцкото духовенство. Борисъ ще да е чулъ за славянската просвѣтителна дейность на св. Братя и тѣхнитѣ ученици въ съседнитѣ държави Панония и Моравия. Той силно копнѣлъ да се разпространи и въ неговата държава славянска писменость, въ която виждалъ главно срѣдство за отбиване застрашителното гръцко влияние и за самобитно развитие на неговия народъ, който, тънейки въ религиозно невежество, копнѣлъ за родни пастири, способни да му откриятъ жизнената сила на новата вѣра. Заради това неочакваного явяване на тримата християнски проповѣдници-славяни било за князь Бориса сякашъ изгрѣвъ на ярко слънце следъ дълга мрачна и мразовита ношъ. Тѣ му били изратени отъ Боритаркана „като скъпоцененъ даръ“, и Борисъ ги приелъ съ голѣма радостъ и почести, облѣкълъ ги въ нови дрехи и имъ далъ всички удобства за живѣне, каго всѣки день се срѣщалъ и беседвалъ съ тѣхъ. „Когато тѣ дойдоха при Бориса—

*) Въ житието бѣлградскиятъ комендантъ е нареченъ Боритаканъ, вмѣсто правилната форма „Боритарканъ“. Знае се, че думата „тарканъ“ била титла на длъжностно лице въ българската държава. Но за думата „Бори“ не се знае, да ли е титла или собствено име.

разказва житиеписецът —, той ги прие съ почестъ, както прилѣга на хора достойни за всѣко уважение и почитание, и ги разпита за всичко, що бѣ се случило съ тѣхъ; а тѣ му разказаха всичко отъ начало до край, безъ да пропуснатъ нѣщо. Като изслуша това, князътъ усърдно благодари на Бога, задето изпрати тия свои служители, а благодетели на България; задето подари (на България) учители и устроители на вѣрата (1 Сол. 3, 10), не какви да е хора, а изповѣдници и мжченици. После, каго имъ даде прилични за свещеници одежди и имъ направи всѣкакви почести, той заповѣда още да имъ се дадатъ жилища, предназначени за най-първитѣ му приятели и имъ остави всичко необходимо въ изобилие, знаейки добре, че когато мисълта се отвлѣча отъ грижи за нѣкоя маловажна тѣлесна потрѣба, то това много бързо на посветенитѣ Богу занятия. А самия него обхвана силно желание всѣки день да беседва съ тѣхъ, да ги разпитва за старитѣ истории и за житията на светитѣ и по тоя начинъ чрезъ тѣхнитѣ уста прочиташе Писанието*. Тримата славянски деятели били драги гости и на висшето столично общество.*) Мнозина отъ българскитѣ болярѣ сж отивали при тѣхъ съ високо благоговение, „като деца при учители“, и ги разпитвали за всичко, що се отнасяло до християнската вѣра. Всѣки отъ тѣхъ се надпреварялъ, кой да издействува позволение отъ княза, за да бждатъ посетени въ кжщи отъ учителитѣ, считайки посещението имъ за освещение на домоветѣ си, обаче не всѣки боляринъ билъ удостояванъ съ тая честь. Славянскитѣ учители посещавали само ония кжщи, кждето имъ позволявалъ князь Борисъ, защото отъ една страна тѣ не обичали шумния животъ и отъ друга страна, добре познавайки тщеславието на болярското съсловие, се опасавали отъ интриги, жертва на които бѣха станали въ Моравия. Князь Борисъ е позволилъ на своя високъ сановникъ (ималъ чинъ „самписъ“) Ехачъ да вземе на гости въ своя домъ Климента и Наума, а на болярина Чеславъ — Ангелария. Очевидно, Ехачъ и Чеславъ искрено сж подѣржали славянската политика на Бориса.

Ангеларий скоро умрѣлъ въ дома на Чеслава. Останали Климентъ и Наумъ да пресадятъ на българска почва и отглеждатъ посаденото отъ светитѣ Братя дърво на славянска кул-

*) Не е известно точно, де била въ това време българската столица: въ Плиска (сега с. Абоба, Шуменско) или въ Велики Прѣславъ.

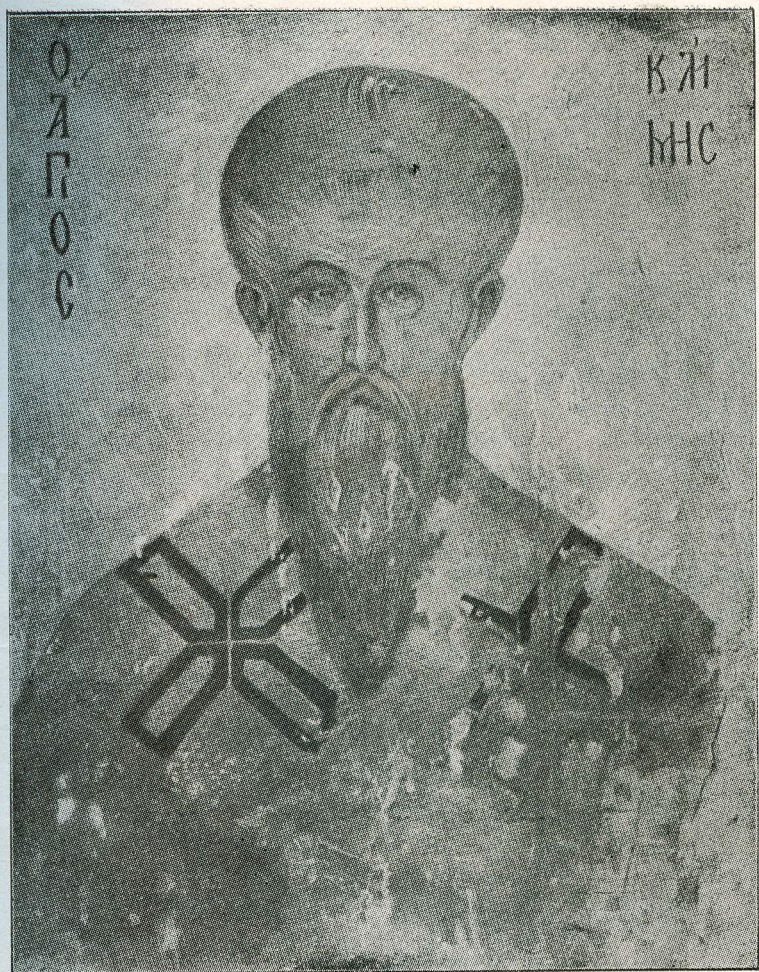
тура. И тъй мъдро го отгледали, то разкошно цвѣтнало и дало изобилень сладкъ плодъ. . . . Следъ малко при тѣхъ дошълъ и другъ по-младъ Методиевъ ученикъ, пресвитеръ Константинъ. Той билъ, вѣроятно, единъ отъ ония Методиеви ученици, които били продадени въ Венеция, отдето, откупени отъ единъ византийски голѣмецъ, сж отишли въ Цариградъ.

Току що поставили началото на славянската писменостъ въ българската столица, Климентъ и Наумъ трѣбвало да се раздѣлятъ. Въ 886 год. Климентъ билъ изпратенъ отъ князь Бориса за учителъ на славянобългарското население въ областта Кутмичевица, която тогава Борисъ е отдѣлилъ въ административно отношение отъ Котокия. Управителтъ на областта Добета билъ задълженъ да дава на Климента всѣко съдействие. Освенъ това князътъ издалъ заповѣдь до тамошното население да приематъ учителя „благочестиво и да му даватъ въ изобилие всичко най-добро, да го даряватъ съ дарове“. Той му подарилъ три великолепни боярски кжци въ Деволъ и мѣста за почивка въ Охридъ и Главеница.

Области Котокия и Кутмичевица днесъ нѣма. Затова само приблизително може да се опредѣли, къде се намирала Кутмичевица. Въ края на IX в., когато е действувалъ Климентъ, въ тази областъ, имало три главни града: Охридъ, Деволъ и Главеница. Отъ тѣхъ само първиятъ сжествува, но знае се, че гр. Деволъ билъ разположенъ въ югоизточна Албания на едноименната рѣка Деволъ, близо до сегашния градъ Корчъ; а Главеница се намирала въ югозападна Албания, близо до градъ Авлона (на адриатическия брѣгъ). Отъ тукъ е несъмнено, че въ Кутмичевица сж влизали днешнитѣ околии: Охридска, Корчанска, Бератска и Авлонска. Ала има основание да се предполага, че Кутмичевица е обхващала и други околности на изтокъ отъ Охридъ и на югъ отъ Корча и Авлона. Въ пространното житие се казва, че въ Кутмичевица Климентъ ималъ 3,500 ученици, които разпредѣлилъ по 300 души въ всѣка енория. Понеже тогава думата „енория“ още нѣмала днешния смисълъ, а означавала църковень окръгъ начело съ епископъ или епархия, то въ повѣрената на Климента областъ имало 11-12 епархии или толкова главни населени пунктове, които служели като църковноадминистративни центрове. Сетне въ грѣцкия списѣкъ на българскитѣ архиепископи отъ половината на XII в., наричанъ Дюканжевъ по името на първия

му издатель, се казва, че Борисъ повѣрилъ на Климента третата частъ отъ българското царство, сир. отъ Солунъ до Иерихо и Канина (въ южна Албания, до градъ Авлона). Въ краткото пъкъ Климентово житие се говори, че Климентъ ималъ подъ свое ведомство цѣлия Илирикъ съ столица Охридъ. Възъ основа на всичко това може да се приеме, че Кутмичевица е обхващала днешна западна Македония (съ градоветъ Охридъ, Битоля, Воденъ, Костуръ) и южна Албания (на югъ отъ р. Шкумба), която — както Епиръ, Тесалия и Пелопонесъ — въ IX в. била гжсто населена съ славяни.

И така, най-даровитиятъ ученикъ на Кирила и Методия, оня, който носѣлъ въ себе си тѣхния духъ въ всичката му мощъ, билъ поставенъ за просвѣтителъ на Македония. Това не ще ли рече, че още князь Борисъ, създателъ на българската народностъ, се пленявалъ отъ тази земя, която и въ ново врѣме държи въ очарование редъ български поколѣния? Тоя фактъ не свидетелствува ли, че любовта на бълг. народъ къмъ Македония не е случайно настроение, а е негово вѣковно чувство? Живиятъ интересъ на Бориса къмъ Македония се обяснява съ обстоятелството, че християнството е проникнало между тамошнитѣ славяни много по-рано, отколкото между останалитѣ българи, именно още, когато тѣ сж били подвластни на Византия, и съ това отъ дълго време се намирали подъ силното влияние на гръцкото духовенство, което се стремилло чрезъ вѣрата да ги погърчи. Тѣзи славяни още повече сж били застрашени отъ погърчване, понеже се намирали въ съседство и въ търговски сношения съ голѣми гръцки центрове като Драчъ (на Адриатическо море) и Солунъ (на Бѣло море). При това задвардарска Македония и Албания сж били включени въ предѣлитъ на българската държава едвамъ преди 30 години. Това обстоятелство, както и голѣмата стдалеченостъ на тѣзи области отъ българската столица сж потикнали князь Бориса да вземе мѣрки, за да осигури чрезъ това българското налмошие върху адриатическия брѣгъ, именно: 1) да отдѣли административно Кутмичевица отъ Котокия, която ще да е обхващала останалата частъ на днешна Македония по двата брѣга на р. Вардаръ и 2) да развие въ тамошното славянско население националенъ животъ, като парализира гръцкото влияние чрезъ усиленa славянска просвѣта. Най-сетне, ако Климентъ билъ родомъ македонски славянинъ, то твърде е вѣроятно, че и самъ той пожелалъ да просвѣщава своитѣ съотечественици.

Копие отъ старата икона на св. Климентъ Охридски
отъ църквата „Св. Климентъ“ въ гр. Охридъ.

Цѣли седемь години Климентъ е работилъ съ пламенно въодушевление въ Кутмичевица: непрестанно обикалялъ обширната си областъ и поучавалъ народа въ християнската вѣра на неговъ езикъ, като се стремилъ да изкорени отъ него суевѣрията и пороцитѣ. Почеститѣ на князь Бориса не сж съблазнили Климента да се голѣмѣе и да живѣе охолно, а, напротивъ, сж го потиквали да проповѣдва и учи съ все по-голѣмо усърдие, за да оправдае надеждитѣ на княза. „Затова — казва житиеписецътъ — той посещаваше областитѣ, за които споменахме, и велегласно проповѣдваше на езичниците и на всички изобщо спасението Божие, всенародно беседваше за спасителнитѣ Христови заповѣди и за божественитѣ догмати и доказваше, че както благочестивъ животъ безъ здраво учение въ сжщностъ е мъртва и гнила работа, така и учение безъ благочестивъ животъ не води къмъ (вѣченъ) животъ. Първото той уприличаваше на слѣпъ човѣкъ, който има ржце и нозе, но нѣма очи, а второто — на човѣкъ съ очи, но съ отрѣзани ржце и нозе.“

Освенъ това Климентъ е обучавалъ деца и възрастни на славянско четмо и писмо, а свещеницитѣ на славянска църковна служба. Целта на неговото обучение била да подготви кандидати за духовни пастери. По тоя начинъ Климентъ се явява първиятъ бѣлгарски учителъ и педагогъ. Относно дидактическия му методъ пространното житие дава нѣкои указания. „И ние никога — казва то — не го видѣхме празенъ, но винаги и дене, и ноще или деца учеше — и то по разни начини: на едни посочваше какъ се пишатъ буквитѣ, на други обясняваше смисъла на писаното, а на трети оправяше ржцетѣ, за да пишатъ —, или се предаваше на молитва, или четѣше, или пишеше книги. А понѣкога едновременно вършеше и дветѣ работи: пишеше книги и децата обучаваше на нѣкаква наука, понеже знаеше, че бездѣлието учи на всѣкакво зло.“ По тоя начинъ Климентъ е подготвилъ 3,500 души, които изпратилъ по 300 души въ всѣка епархия или окръгъ на Кутмичевица да обучаватъ деца. Тѣ сж били освободени отъ държавни данъци и обучавали безплатно, очаквайки, като награда, да бждатъ посветени въ духовно звание (иподякони, дякони и свещеници). Тѣ се намирали подъ прѣкия надзоръ на Климента, който не преставалъ да се грижи за тѣхното умствено развитие. Когато обикалялъ областта, той ги събиралъ и имъ устройвалъ единъ видъ временни

курсове, на които имъ разяснявалъ по-мжчнитѣ мѣста на Св. Писание. Освенъ тѣзи сътрудници, Климентъ ималъ и близки помощници отъ своитѣ по-даровити ученици. Тѣ се движели винаги заедно съ него и му помагали въ обучението на децата и въ просвѣщението на народа. Отъ Климентовитѣ ученици сж известни само деволскиятъ епископъ Марко, който е живѣлъ въ първата половина на Х в., и авторътъ на краткото славянско житие на св. Наума, който обаче си скрилъ името.

Презъ време на своето учителствуване, Климентъ, възгорѣлъ отъ любовъ къмъ отечеството, е работилъ и за украсяването на повѣрената му областъ съ църкви и манастири, въ които той виждалъ огнища на народна просвѣта. Настѣрджаванъ отъ храмостроителството на князь Бориса, който украсилъ България съ седемъ катедрални храма (вѣроятно, въ градоветѣ Преславъ, Дръстъръ, Бѣлградъ, Брѣгалница, Скопие, Охридъ, и Деволя), Климентъ си построилъ въ Охридъ манастиръ въ честъ на св. Пантелеймона¹⁾, почитанъ отъ християнската църква като чудотворенъ целителъ, и една църква, която после станала архиепископска. Този манастиръ билъ негово най-любимо мѣсто: тукъ той обичалъ често да се уединява и да се предава на саморазмишление и молитва. Понеже и князь Борисъ е построилъ до Преславъ манастиръ въ честъ на св. Пантелеймона отъ благодарностъ за излекуването си отъ тежка болестъ, то твърде е вѣроятно Климентъ да е издигналъ своя манастиръ отъ радостъ и благодарностъ Богу за оздравяването на своя покровителъ—князь Бориса. „И така — заключава биографътъ на Климента — въ Охридъ имаше три църкви: една съборна и две на св. Климента, които, ако и да сж много по-малки отъ съборната, но по своя обѣлъ видъ тѣ сж много по-красиви отъ нея. Климентъ всѣкакъ се грижеше да изкорени у българитѣ равнодушието къмъ вѣрата и чрезъ хубави сгради-храмове ги привличаше къмъ богослужението и изобщо (се грижеше) за смекчаване на тѣхнитѣ диви и корави сърдца и тѣхната недодѣланостъ въ богопознанието“.²⁾

¹⁾ На охридския хълмъ, гдето сега е разрушената джамия „Имаретъ“.

²⁾ Охр. архиепископъ Теофилактъ билъ изгнъченъ цариградски грѣкъ. Загова не само тукъ, а и въ частнитѣ си писма до византийски сановници представя своитѣ пасоми — българитѣ за простъ и варварски народъ.

Св. Климентъ не се ограничавалъ да дава на народа само духовна храна, а работѣлъ и за неговото икономическо повдигане: училъ го на стопанство, какъ да направи земята си по-плодородна. Кутмичевица била пълна съ плодни дървета, но диви. Затова той пренесълъ отъ византийскитѣ области различни видове овощни дървета и „чрезъ присаждане облагородилъ дивитѣ дървета“. „По тоя начинъ — обобщава житиесеицътъ — той всецѣло бѣше се отдалъ да служи въ полза на душитѣ и съ всички сръдства се грижеше да разпространи църквата Господня, безъ да обръща внимание на нуждитѣ на тѣлото си или да му се свиди животътъ, споредъ думитѣ на апостола¹⁾), а гледаше да се спаси народътъ.“

Св. Климентъ — епископъ. Славата на Климента — като вдъхновенъ учителъ, пламененъ проповѣдникъ и неуморимъ насадителъ на култура — се носѣла изъ цѣла България. Следъ свалянето на князь Владимира, който искалъ да възстанови езичеството, въ 893 год. на българския престолъ се възкачилъ по-малкиятъ синъ на Бориса, Симеонъ. Той се стремилъ сжщо като баща си да разшири славянската просвѣта въ държавата си и да национализира Българската църква. Симеонъ пожелалъ да види Климента, отъ чиято плодоносна духовнообществена дейность билъ въ възторгъ. Като го видѣлъ и беседвалъ съ него, Симеонъ останалъ обаянъ отъ почителната му външность и високата му мъдрость. „А когато мѣлвата направи Климента великъ и все повече увеличаваше славата му като човѣкъ, който наистина бѣ турилъ на сърдцето си въздигане²⁾), овладѣ напълно и царь Симеона и го направи привърженикъ на добродетелитѣ на учителя, тогава царътъ покани при себе си светеца, влѣзе въ разговоръ съ него и като усети освещение отъ неговия изгледъ, защото ликътъ на блажения старецъ вдъхваше преголѣма почитъ дори на враговетѣ, изказа много похвали за земята на българитѣ и смѣташе блажено своето царство, че бѣ получило такъво добро отъ Бога.“ На осмата година отъ учителството си, по заповѣдь на Симеона, Климентъ билъ ржкоположенъ за епископъ на Дребичковеличката епархия. Това е станало следъ възшествието на Симеона въ 893 г., когато Климентъ билъ на

¹⁾ Деян. 20, 24.

²⁾ Псал. 83, 6

51-52 години. „И така — забелязва по тоя случай житиеписецът — Климентъ стана пръвъ епископъ на български езикъ,“ т. е., както по-горе казахме, пръвъ епископъ, който извършвалъ богослужение и проповѣдвалъ на български, а не, както другитѣ тогавашни епископи въ България, на гръцки. Така билъ титулуванъ Климентъ, защото назначаването му за епископъ било бележито събитие за българския народъ, — то било начало на новъ, националенъ животъ въ Българската църква. По сжщата причина и другитѣ епископи-българи следъ Климента били наричани съ поредния номеръ по ржкоположение. Четвъртиятъ епископъ-българинъ билъ деволскиятъ епископъ Марко. Вториятъ епископъ българинъ ще да билъ епископъ Константинъ. Не се знае, коя епархия е ималъ той, но предполага се, че тя се намирала близо до Преславъ. Третиятъ епископъ-българинъ не е известенъ.

Трѣбва да се отбележи, че презъ времето, когато Климентъ е действувалъ, той билъ наричанъ въ действителность епископъ словенски (словенскъ), както виждаме въ похвалнитѣ му слова, или „пръвъ епископъ на словенски езикъ“, както се казва за деволския епископъ Марко въ Наумовото житие: „Марко епѣопъ языкъ въ Дѣволскѣи епѣопѣи четвъртѣи епископъ въ словенскѣи езикъ въ Дѣволѣ“. Сигурно, словенски епископъ се наричалъ и Константинъ. Славистътъ Миклошичъ мислѣтъ, че Климентъ носѣлъ този титулъ, понеже билъ родомъ отъ словенска Панония. Нашиятъ поетъ П. Р. Славейковъ, поради този титулъ, считалъ Климента за „епископъ на западнитѣ славяни, които не сж били размѣсени съ българи“. Българскиятъ пъкъ историкъ Маринъ Дриновъ е допускалъ, че Климентъ билъ получилъ този титулъ още въ Моравия, гдето, споредъ него, билъ ржкоположенъ за епископъ. Обаче въ действителность този титулъ означавалъ сжщото, което и титултъ „епископъ на български езикъ,“ защото авторътъ на просгранното житие архиеп. Теофилактъ, е живѣлъ въ края на XI, когаго аспаруховитѣ българи и славянитѣ сж били вече слѣти въ единъ народъ, наричанъ български, и подъ „български езикъ“ той разбиралъ не езика на аспаруховитѣ българи, а езика на българскитѣ славяни, на които е проповѣдвалъ Климентъ. Поради това Теофилактъ на всѣкаде въ житиего нарича „българи“ славянитѣ въ Кутмичевица и „български“ езика, на който Кирилъ

и Методий превели Св. Писание и Климентъ писалъ книги. Това ясно се вижда отъ следнитѣ негови изрази: „И тъй като славянскиятъ или българскиятъ родъ (к. н.) не разбираше написаното на гръцки езикъ Писание, светитѣ мѣже считаха това за твърде голѣма злочестина и дълбоко скърбѣха, задето свѣтилникътъ на Писанието още не бѣ запаленъ въ тъмната страна на българитѣ“ (к. н.). По-надолу сѣщо: „И така, като се сдобиха съ тоя желанъ даръ, (тѣ) изнамѣриха славянскитѣ букви, преведоха боговдѣхновеното Писание отъ гръцки езикъ на български“ (к. н.) За Климентовитѣ творения се казва: „И това ще намѣришъ изработено на български езикъ“ (к. н.).

Отъ казаното следва, че Климентъ и Марко Деволски били наричани словенски епископи, понеже сѣ служили въ църква и проповѣдвали въ епархиитѣ си на езика на своето паство — славянски, наричанъ вече български по-после, следъ пълното сливане на прабългаритѣ съ славянитѣ въ българската държава.

Климентъ билъ именуванъ още и велички епископъ (Велнѹскъ). Напр. въ едно негово поучение четемъ: **слово похвално Иоанноу Крестителю створено Климентомъ епископомъ Велнѹскимъ**; въ Асемановия календаръ: **свѣтаго сватителя отца нашего Климента епископа велнѹскаго**; въ Дюканжевия списъкъ на българскитѣ архиепископи по гръцки: **ἐπίσκοπος Βελίχας** (епископос Великас).

Дълго време е сѣществувалъ споръ по въпроса, где се намирала Климентовата епархия. Чешкиятъ ученъ Шафарикъ я отъждествявалъ съ Струмишката епархия; рускиятъ църковенъ историкъ Голубински я търсилъ въ източна Македония (между Съръ и Драма); нашиятъ историкъ Дриновъ, мислейки, че Климентъ билъ епископъ още въ Моравия, твърдѣлъ, че титултъ **Велнѹскъ** е произлѣзълъ отъ името „Велика Моравия“, което въ България, при титулуване на епископа Климента, било съкратено въ „Велика“. Обаче всички тѣзи мнения днесъ се отхвърлятъ, тъй като отъ пространното житие се вижда, че Климентъ станалъ епископъ въ България, а не въ Моравия и епископската му катедра била близу до Охридъ: като велички епископъ, той често е посещавалъ своя манастиръ въ Охридъ, тукъ починалъ и билъ погребенъ. Поради честото му пребивание въ Охридъ, въ заглавията на църковнитѣ служби за него (славянски и гръцки) и на краткото му житие той е наре-

ченъ охридски светителъ. Въ паметъта на народа сжщо е известенъ като охридски светия. Сега се приема, че Великата епархия се простирала по течението на р. Велика, която напоява Кичевската долина и съставлява горното течение (отъ мѣстността Порече до изворитѣ ѝ) на р. Трѣска (притокъ на р. Вардаръ), която, по всѣка вѣроятность, въ IX в. се наричала „Велика“ по цѣлото си течение. Какви сж били границитѣ на тази епархия, точно не може да се установятъ, защото по-сетне тя вече не сжществувала, поне подъ сжщото име. Въ края на XI в. по тѣзи мѣстности се явява Дебърската епархия съ центъръ гр. Дебъръ. Не знаемъ, да ли влизалъ въ нея и гр. Кичево, както въ ново време, или той оставалъ въ Охридската епархия, както било определено отъ византийския императоръ Василий Българоубиецъ въ 1018 г., когато последниятъ окончателно покорилъ Самуиловата държава. Нѣкои учени разбиратъ подъ „Дребица“ (другото название на Климентовата епархия) гористата мѣстность Дебърца (Горна и Долна), която се намира на северъ отъ Охридъ до Кичевско, та включватъ въ Климентовата епархия и тази мѣстность.

Намѣсто Климента, царъ Симеонъ е изпратилъ за учителъ въ Кутмичевица неговия съученикъ и близкъ другаръ пресвитера Наума, който до този моментъ сжщо така цѣли седемъ години (886—893) е разпространявалъ християнска просвѣта въ източна България съ центъръ Велики Преславъ и турилъ здрави основи за скорошното издигане на тѣй наречената Преславска книжовна школа съ бележититѣ си писатели: царъ Симеонъ, който съ книгата си „Златоструй“ е открилъ на българитѣ бисеритѣ на дивния старохристиянски ораторъ Иванъ Златоустъ; епископъ Константинъ, който пръвъ се опиталъ да направи отъ българския езикъ гъвкаво оржие за стихосложение; Иванъ Екзархъ, който у насъ е далъ първитѣ опити за религиозно-философско обяснение на вселената съ книгата си „Шестодневъ“; Черноризецъ Храбъръ, който съ пленително красноречие защищавалъ светостъта на Кирилометодиевата писменостъ противъ хулитѣ на лъжеучителитѣ-триезичници. Въ Кутмичевица Наумъ продължилъ дѣлото на Климента съ пламенна ревность. Дватама сж работили съ такъва взаимна братска любовь и преданостъ, както и тѣхнитѣ учители Ки-

рилъ и Методий. Тѣ се срѣщали често и единъ отъ другъ черпѣли бодростъ и сила, за да разработватъ безспирно народната нива. И Наумъ, подобно на Климента, въ 900 г. си построилъ манастиръ на южния брѣгъ на Охридското езеро (тогава наричано Бѣло езеро) съ съдействието на благочестивия князь Бориса, който самъ монахъ, по всѣка вѣроятностъ, е идвалъ по нѣкога тукъ за свиждане съ великитѣ си културно-просвѣтни сподвижници. Отъ благодарностъ за ктиторството на князь Бориса, Наумъ е посветилъ храма на своя манастиръ на неговия небесенъ покровителъ — Архангела Михаила и избразилъ въ притвора на храма неговия ликъ, който и днесъ личи, макаръ и да е доста повреденъ. Въ своя манастиръ Наумъ прекарвалъ строгъ подвижнически животъ. Въ 910 г. той починалъ тукъ, гдето и билъ погребенъ и се пазятъ мощитѣ му до днесъ.

Като епископъ, Климентъ още по-вече усилилъ своята обществена дейностъ. Съзнавайки, че носи голѣма отговорностъ за повѣренитѣ му души, той непрекъснато е работилъ за духовното подигане на паството си, за облекчение земнитѣ му тегла и за създаване отъ своята епархия огнище на славянска просвѣта и образецъ за устройството на Българската църква. Той билъ безкористенъ и самоотверженъ пастиръ, възторженъ ратникъ за Христовия идеалъ. Ето какъ рисува житиеписецътъ неговото епископско служение: „А когато на Климента се вржи епископското дѣло, той направи отъ тоя високъ санъ стълба за възвисяване до Бога. Затова къмъ предишнитѣ трудове прибави още много други. Соломонъ казва: който прибавя знание, прибавя скърбъ¹⁾. И Симеонъ, като прибави честъ, прибави му и скърбъ. Климентъ, като намѣри, че народътъ на тая областъ е съвсемъ невежъ въ Божественото слово и Писанието и ненаученъ на нищо отъ това, що украсява църквата и благоустройва народа споредъ духа на благочестието, той не ладе сънь на очитѣ си и дрѣмка на веждитѣ си²⁾, но храна и наслада намираше въ грижитѣ за народа. И винаги той поучаваше, всѣкиго наставляваше, невежеството разсѣиваше, безредието уреждаше — станалъ бѣ за всички всичко³⁾, споредъ нуждата на всѣкиго. Клира той учеше на църковенъ редъ, на

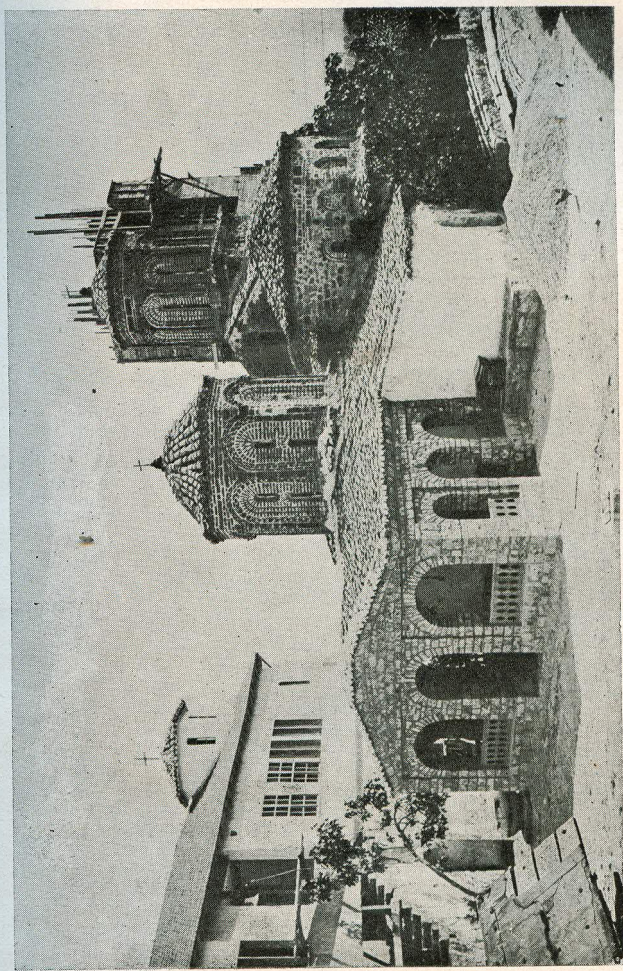
1) Еклес. 1, 18.

2) Псал. 131, 4.

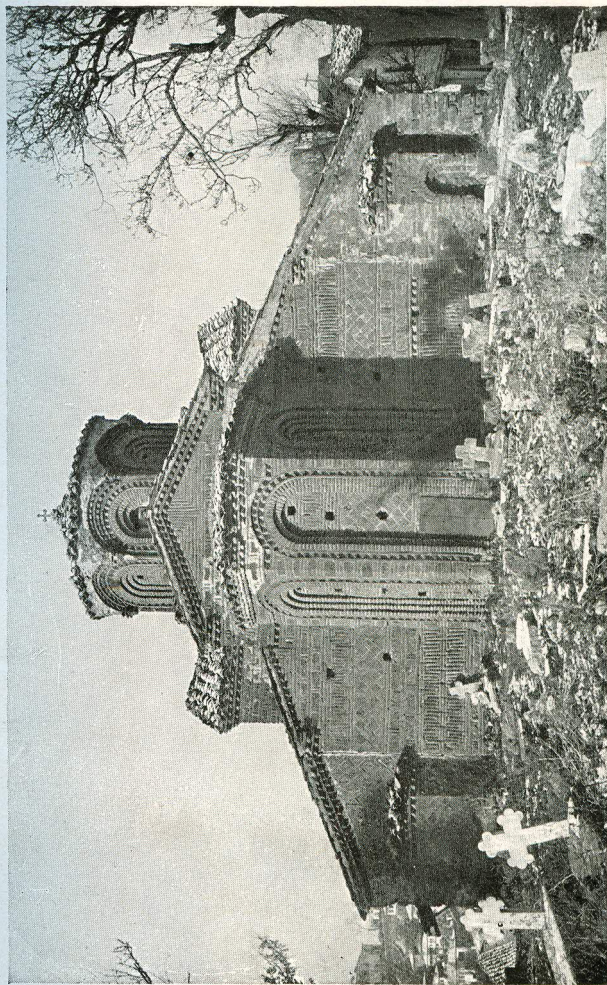
3) 1 Кор. 9, 22.

псалмопѣние и молитви, така че достигна, штоо клирицитѣ на неговата епископия не само не стоеха по-доле отъ другитѣ, които се славѣха по това, но, напротивъ, по-вече отъ всички се украсяваха съ най-похвални добродетели. А като укрепваше ума на народа, той го утвърждаваше върху скалата на истинското християнско богочитание и твърдостта на вѣрата, понеже тоя народъ бѣше съвсемъ простъ и, по-добре да кажемъ, скотоподобенъ. И какво направи Климентъ? Той го хранѣше съ Словото — тоя истински хлѣбъ, който укрепва сърдцата, но въ сѣщото време той не забравяше да го нахрани и тѣлесно (к. н.) ония, шо виждаше, че се нуждаятъ отъ такъва храна, защото той наполовина би подражавалъ на своя Исусъ, за Когото знаеше, че не само съ поука, но и съ хлѣбъ хранѣше неразумнитѣ. Затова той бѣше баща на сирацитѣ и помощникъ на вдовицитѣ (к. н.), за които всѣкакъ се грижеше. Вратата му бѣше винаги отворена за всѣки беденъ, и пѣтникъ не оставаше да ношува вѣнъ“ (к. н.).

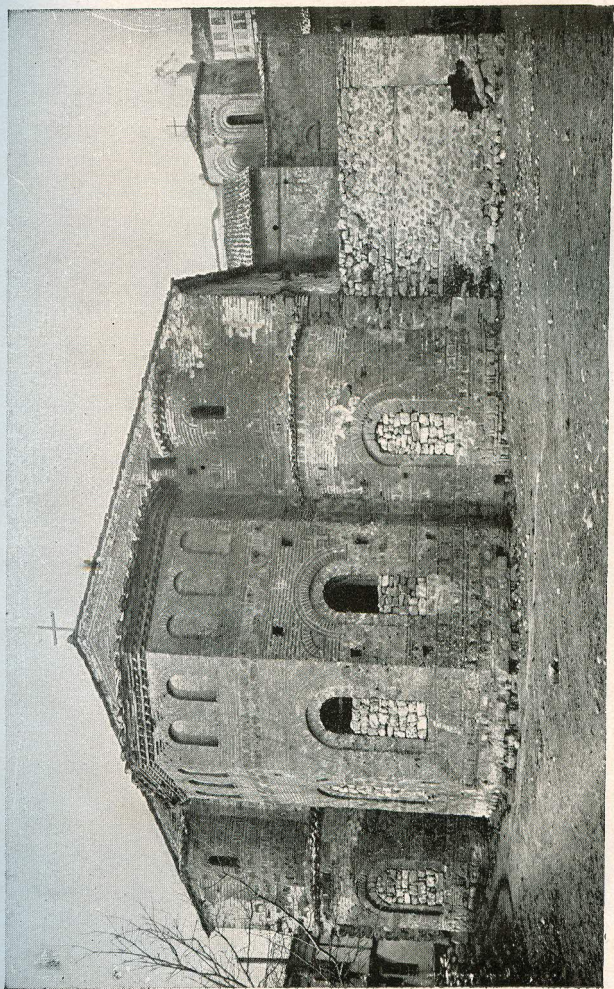
Уморенъ отъ непрекъснати трудове и натегнатъ отъ старостъ, Климентъ, най-после, се почувствувалъ слабъ да изпълнява своя пастирски дългъ, както изисква евангелскиятъ законъ, и решилъ да прекара последнитѣ си дни уединенъ въ любимия си манастиръ. Той се явилъ при царъ Симеона и го молилъ да бже освободенъ отъ управлението на епархията си и да назначи намѣсто него другъ по-младъ, по-енергиченъ архиерей. „Благочестиви царю! — заявилъ отрудениятъ светителъ —. До когато снагата ми пренасяше трудовеѣ и църковнитѣ грижи, които, споредъ мене, сж много по-тежки отъ държавнитѣ, до тогава да оставя Божията църква, която Той Самъ ми връчи чрезъ твоята държавна дѣсница, азъ смѣтахъ за съвсемъ осждително и недостойно даже за единъ наемникъ, понеже на наемника е свойствено, като види вълци, да бѣга и да остави овцитѣ. Но за мене какво оправдание може да има да напусна Божието стадо, безъ да виждамъ никакъвъ вълкъ? Ето защо до сега азъ не се оттегляхъ. Но сега, както и ти самъ виждашъ, какъ ме е налегнала вече старостъ и какъ многобройнитѣ трудове ми сж отнели всички сили, погрижи се за църквата и постави въ дома Господень (човѣкъ), който да приеме църковнитѣ грижи и койго да има достатъчно тѣлесни сили, освенъ духовнитѣ, и да е по-младъ. Изпълни това мое последно желание! Дай ми тия малко останали

Църквата на манастира „Св. Наум“.

Църквата „Св. Климентъ“ въ гр. Охридъ.

Църквата „Св. София“ въ гр. Охридъ.

дни да прекарамъ въ беседа съ себе си и Бога! Добро жилище за това ми е манастирътъ. Позволи ми да умра въ него! Какво общо има между мене и грижитѣ, които изискватъ членове по-здрави отъ моитѣ? Щомъ като църковнитѣ грижи не сж по силитѣ ми, защо да заемамъ тази длъжностъ? Апостолъ Павелъ е нарекълъ епископството такъво дѣло, отъ което трѣбва да се въздържа тоя, който не е вече за работа. Гледай да не би църквата, която при моето епископствуване разцвѣтна повече отъ много други (църкви), пакъ при мене да не се разстрои, но, както казахъ, запази нейното достолепие съ помощта на по-силни отъ мене, защото не е малка опасността да тръгнатъ зле работитѣ поради моята болестъ.“

Нѣкои мислятъ, че Климентъ си подалъ оставката, защото, не одобрявалъ войнствената политика на царъ Симеона спрямо Византия и неговага амбиция да провъзгласи себе си за царъ, а бълг. архиепископъ за патриархъ. Но това е само предположение, за което известнигѣ досега изгочници не ни даватъ никакво основание. Имайки твърде будна архиерейска съвестъ, престарѣлиятъ Климентъ могълъ да бжде измъчванъ отъ съзнанието, че силитѣ му го напускали и ставалъ неспособенъ да работи, както дългътъ му повелявалъ. Поради това свое душевно състояние, той могълъ да подаде оставката си безъ всѣкаквъ външенъ поводъ. При това, предчувствайки края на своя животъ, Климентъ чувствувалъ вътрешна погрѣба отъ саморазмишление и приготвление за отшествие въ вѣчността.

Царъ Симеонъ не приелъ оставката на немощния иерархъ, понеже не намиралъ другъ по-достоеенъ отъ него и се боялъ да не би престане да се развива дѣлото на Климента безъ неговъ прѣкъ надзоръ. Даже той считалъ неговото оттегляне като злокобенъ белегъ за България. Симеонъ знаелъ, че Климентъ, макаръ и да представлявалъ духъ въ изнемошѣла плътъ, само съ ореола на своята личностъ могълъ да бжде незамѣнимъ свѣтилникъ за новопросвѣтения народъ. „Царьтъ, потресенъ отъ тая неочакваностъ, разказва патетично житиеписецътъ, — защото човѣкъ, наистина, се потърсва, когато неочаквано чуе нѣщо нежелателно — му отговори: „Що думашъ, отче? Какъ мога азъ да гледамъ да седи другъ на тоя престолъ, до каго ти си живъ? Какъ да лиша царството си отъ твоитѣ архиерейски благословии? Твоето отричане отъ епископския тронъ за мене е злокобенъ белегъ, че ще изгубя царския си

престолъ. Ако съ нѣщо съмъ оскърбилъ твое преподобие, като несъзнателно съмъ съгрѣшилъ, защото (съзнателно) не зная да съмъ съгрѣшилъ въ нѣщо противъ тебе, а ти, като ни шадишъ като баща, не искашъ да изобличишъ моята лоша обноска спрямо тебе, а прикривашъ истинската причина съ предлогъ за тѣлесна немощъ, тогава кажи, моля ти се, азъ съмъ готовъ да се покая и като синъ да изцѣря болката на баща си. Ако ли пъкъ нѣмашъ какво да посочишъ като наша вина, то защо съмъ искашъ да наскърбишъ тия, които съ нищо не сж те оскърбявали? Не можешъ и клира да обвинишъ, че е непослушенъ и непокоренъ, защото ти съмъ всички възроди чрезъ Евангелието и ги възпита въ преданостъ къмъ себе си и Бога. Нито насъ можешъ обвини, че скоро захвърлихме заповѣдитѣ ти, нито друго нѣщо има за осжждане у твоитѣ пасоми. Защо тогава оставяшъ чедата (си) да оплакватъ твоеето безпричинно оттегляне? Или се съгласи, огче, или въ противенъ случай ще кажа строга дума: каквото и да казвашъ, нѣма да те послушамъ; каквото и да сторишъ, нѣма да се съглася. Оставка може да има, струва ми се, само за недостойния, а ти си по горе отъ всѣко достойнство.“

Климентъ се преклонилъ предъ волята на царя. Той се върналъ въ епархията си, отдето отишълъ въ манастира си въ Охридъ на почивка. Тукъ легналъ боленъ. Но въ това време, когато ржката не слушала вече волята, въ великия учителъ още живѣлъ буденъ духъ: той превъзмогналъ немощната си плътъ и превелъ отъ гръцки на български цвѣтния триодъ (църковнитѣ пѣсни, които се пѣятъ отъ Томина недѣля до Петдесетница). „А отъ това — бележи архиеп. Теофилактъ — всички разумни хора могатъ да сждятъ, какъвъ трѣбва да е билъ, когато билъ съ здраво тѣло оня, който и въ време на болестъ се измжчвалъ съ такива трудове. А това бѣ затуй, защото неговиятъ вътрешенъ човѣкъ действително се обновяваше толкова повече, колкото външниятъ тлѣше, и той можеше да каже заедно съ Павла: „Когато съмъ немощенъ, тогава съмъ силенъ“¹⁾. Предчувствувайки своя край, Климентъ написалъ завещание за имота и книгитѣ си, като ги раздѣлилъ по половина за епископията и манастира си. На 27. юлий (ст. ст.) 916 г. той издъхналъ въ своя манастиръ, гдето и билъ погребенъ въ нарочно

¹⁾ 2 Кор. 12, 10

направения отъ него гробъ отдѣсно на предната частъ на храма. Многобройното му паство е окръжило смъртния му одъръ и отъ безутешна скръбъ ридаело, като викало, споредъ охридския пѣснопѣвецъ-архиепископъ: „Татко нашъ, всеблажени Клименте! Цѣлото охридско население се събрало поради твоя свещенъ край и, като те вижда бездиханенъ на одъра, то жалостно вика: „кажи на твоитѣ слуги, о светецо и просвѣтителю на България, своята последна дума! Где оставяшъ, о любими ни татко, чедата си, които ти обсипваше съ щедрости като истински милозливъ и чедолюбивъ баша? О, светителю, тукъ на гроба тежкъ камъкъ те покрива, обаче тамъ горе твоятъ духъ витае. Ти си нашъ покровителъ и молитвувателъ предъ Бога“.

Мошитѣ на св. Климента били пазени въ неговия манастиръ като велика светиия. Въ XV в. турцитѣ сж превърнали тоя манастиръ въ джамия подъ название „Сулганъ Мухамедъ джамиси“, а мошитѣ на светецъ били пренесени въ църквата „Св. Богородица“ (на източния върхъ на охридския хълмъ), която отъ тогава охридчани почнали да наричатъ „Св. Климентъ“*) Въ турско време нѣкой монахъ отъ манастира „Св. Ив. Кръстителъ“ (до южномакедонския гр. Беръ или Верия) е открадналъ главата на св. Климента и я занесълъ въ своя манастиръ. При покойния охридски митрополитъ Григорий (въ 1897 г. стана битолски митрополитъ и почина въ 1906 г.), останалитѣ св. Климентови мощи бѣха поставени въ голѣма художествена орѣховъ рака (ковчегъ) до олтаря на казаната църква. Въ нея се пазятъ и до днешенъ день.

Св. Климентъ — български книжовникъ. Климентъ е работилъ като учителъ и пастиръ не само съ слово, а и съ перо. Участвувалъ въ книжовното дѣло на св. Братя и обладавайки писателско дарование, той се отличавалъ съ неуморна книжовна дейность. Понеже преди него въ България нѣмало славянска писменость, то Климентъ съ право може да се смѣта за основателъ на българската книжнина. Той стои въ центъра на плеадата писатели презъ Симеоново време, които създали златния вѣкъ на българската литература. За него писменостьта била срѣдство за разпространение и вкоре-

*) Следъ превръщането на охридската църква „Св. София“ въ джамия, тя станала патриаршеска.“

нение на християнскитѣ идеи въ българския народъ. Първоначално той, Наумъ и пресв. Константинъ си служели съ изнамѣрената отъ Кирила азбука, известна въ науката подъ името „глаголица“, въ основата на която била легнала скорописната гръцка азбука отъ IX в. Обаче тази азбука била мжчна, и Климентъ, споредъ краткото му житие, **моудрѣствова** **же и образы нѣе словеснѣе извѣстнѣе пакѣ нѣе зилѣе прѣмоудри Кѣъ**, т. е. измислил други писмени знаци (букви) поясни отъ ония, които изнамѣрилъ Кирилъ, съставилъ азбука по-достъпна за широката маса. Въ основата на своята азбука той поставилъ унциалното гръцко писмо. Косвено потвърждение на това дава и Черноризецъ Храбъръ, Климентовъ съвременникъ, който съобщава, че въ негово време били подобрявани буквитѣ и книгитѣ, преведени отъ Кирила. Климентовата азбука днесъ се употрѣбява отъ православнитѣ славяни (българи, сърби и руси), като неправилно се нарича „кирилица“. Дълго врѣме въ България сж били употрѣбявани двѣтѣ азбуки, докато кирилицата съвсемъ изтикала глаголицата.

Водимъ отъ духовнитѣ нужди на паството си, Климентъ въ свята книжовна дейность не се спиралъ на теоретически въпроси, а преследвалъ чисто правоучителна цель. „Като видѣ Климентъ грубостта на народа — казва се въ житието му — и неговото пълно невежество въ разбиране на Писанието и какъ мнозина отъ българскитѣ свещеници съ трудъ разбиратъ гръцкия езикъ, на който само буквитѣ знаеха, колкото да прочитатъ, та затова бѣха непросвѣтени, пѣкъ и нѣмаше на български езикъ похвални слова, — съзнавайки всичко това, той се погрижи и противъ това и съ своитѣ старания разруши стената на невежеството: за всички празници той състави поучителни слова, прости и ясни, несдържащи нищо трудно за разбиране, но такива, които бѣха достъпни дори и за най-простия българинъ. Чрезъ тѣхъ той хранѣше душитѣ на най-проститѣ българи, сѣкашъ съ мѣко поеше тия, които не бѣха въ състояние да приематъ по-твърда храна, и така стана другъ Павелъ за другитѣ коринтяни — българитѣ*). Отъ тия слова човѣкъ може да научи за тайнствата на празниците, извършвани за Христа и чрезъ Христа. И въ честь на пресвета Богородица, паметта на която, както знаете,

*) Вижъ 1 Кор. 3, 2 за характера на ап. Павловата проповѣдь въ Коринтъ.

често се празнува презъ годината, и на нейнитѣ чудеса Климентъ въ своитѣ слова посвети много похвали и разкази. Нито Кръстителя ще намѣришъ забравенъ въ тия похвални слова, но ще намѣришъ и за чудесното намиране на неговата глава. Ще срещнешъ сжшо така жития и пѣтешествия на пророцитѣ и чрезъ подвизитѣ на мѣченицитѣ ще се издигнешъ къмъ Оня, Който ги е приобщилъ чрезъ кръвта Си. Обичашъ ли живота на преподобнитѣ отци или си ревнителъ на дейность почти безплътна и безкрѣвна?*) И това ще намѣришъ изработено на български езикъ отъ премѣдрия Климентъ. Всичко това е запазено отъ трудолюбиви хора. Още какво? И съ пѣсниканони той изобилно снабди църквата, отъ които едни сж съставени (въ честь) на много светци, а други въ видъ на молитви и благодарствени (пѣсни) къмъ всенепорочната Божия майка. Съ една речъ, всичко, що се отнася до живота, що украсява паметъта на Бога и светцитѣ и довежда душата до умиление — (всичко това) Климентъ го даде на насъ българитѣ.“

Споредъ това съобщение, Климентъ написалъ: 1) жития за пророцитѣ, апостолитѣ, мѣченицитѣ и подвижницитѣ; 2) поучения за господскитѣ и богородичнитѣ празници; 3) похвални слова за св. Богородица, Ив. Кръстителя, ангелитѣ и др. светий и 4) църковни пѣсни. Отъ житията му е намѣрено само житието на славянския просвѣтителъ Методий, известно подъ името „панонска легенда“. На Климента се приписва и панонската легенда за Кирила Словенски. Не може да се установи точно, колко отъ намѣренитѣ и приписвани Клименту слова и поучения действително принадлежатъ нему, защото само въ нѣкои отъ тѣхъ е надписано неговото име, а другитѣ се смѣтатъ за негови произведения възъ основа на езика, стила, плана и съдържанието имъ. Поради това едни приематъ за Климентови 16 похвални слова и поучения, други — 27. Приематъ се като положително Климентови следнитѣ 12 проповѣди, 11 отъ които носятъ името на автора: I. поучения: 1) общо за празници на апостоли, мѣченици и светители, 2) общо за празници на апостоли и мѣченици, 3) за Великденъ и 4) Преображение Господне; II. похвални слова за: 1) Успение Богородично. 2) пророка Захария (башата на Ив. Кръстителя), 3) св. Ив. Кръстителя (Ивановденъ), 4) четверодневния Лазаръ.

*) Авторътъ разбира ангелитѣ.

(Лазаровденъ), 5) св. Димитъръ Солунски, 6) архистратизитъ Михаилъ и Гавриилъ, 7) св. Климента, папа римски и 8) св. Кирила Словенски. Нѣкои приписватъ Клименту още похвалното слово за св. Кирила и Методия и едно поучение за Богоявление.

Климентовитѣ поучения се раздѣлятъ на два вида: едни сж специални само за единъ празникъ, а други сж образци, предназначени за група празници на светии. Въ втория видѣ поучения свещеникъ-проповѣдникъ трѣбвало да постави само името на чествувания светия тамъ, дето стоятъ думитѣ „ниж рекъ“. И двата вида поучения сж кратки, ясни и достъпни за простия народъ както по мисли, тъй и по езикъ. Чрезъ тѣхъ авторътъ се стреми не само да просвѣти ума на слушателитѣ си, а и да създаде въ тѣхъ високо религиозно настроение, да втъпни откриваната християнска добродетель въ сърдцата имъ. Заради това тѣ не само разясняватъ възъ основа на Св. Писание известна християнска добродетель, а и сж дълбоко прочувствени. Тѣ сж съставени почти по единъ планъ. Въ началото проповѣдникътъ изгѣква, какво свещено събитие се празнува и следъ това веднага прави нравствено приложение, т. е. какъвъ трѣбва да бжде животътъ на християнина въ връзка съ идеята за празника.

Похвалнитѣ Климентови слова сж съставени, изглежда, по подражание на тогавашнитѣ византийски църковни проповѣдници, които много употребявали панигиричната форма; но въ противоположностъ на византийскитѣ панигирици, натруфени съ риторични изрази и изпълнени съ изкуственъ патосъ, тѣ, ако и украсени съ цвѣгистъ езикъ, сж ясни и общодостъпни, проникнати сж съ искрено и дълбоко чувство. Тѣ сж отмѣрени лирични изблици на възторженото преклонение на Климента предъ Бога и светиитѣ, приличатъ по-скоро на молитви или благодарствени пѣсни, подобни на канонитѣ и акатиститѣ. Мислитѣ на автора текатъ като бистъръ планински потокъ и блестятъ като сияйни лъчи. Разновидни фигури на речта пѣстрятъ словата му като бисери и непринудено унасятъ слушателя къмъ небесния свѣтъ. И похвалнитѣ слова, както поученията, сж построени по единъ планъ. Отначало авторътъ излага живота и дейността на светеца и следъ това започва патетичната частъ, въ която възхвалява добродетелитѣ на чествувания светия, като всѣко едно величание начева съ глагола „ублажавамъ“.

Въ нѣкои отъ похвалитѣ следъ ублаженията има и поучителенъ елементъ.

Съ своитѣ слова Климентъ е поставилъ началото на християнската проповѣдь въ Бѣлгария и е първиятъ нашъ църковенъ ораторъ. Той е далъ по-тикъ и други да поработятъ въ полето на духовното красноречие, като напр. епископъ Константинъ и Ив. Екзархъ. Словата му сж били усърдно преписвани отъ неговитѣ ученици, които сжщо сж ги произнасяли въ църква. Тѣ се разпространили по цѣла Бѣлгария и съ това сж спомогнали за утвърждаване на бѣлгарския народъ въ християнската вѣра и за оплодотворение на бѣлгарската книжнина. Климентовитѣ творения станали известни и въ Русия, въ чиито книгохранилища днесъ се намиратъ най-много отъ тѣхъ. За рускитѣ духовни читатели най-любими Климентови творения сж били похвалнитѣ слова за архистратизитѣ Михаилъ и Гавриилъ, четверодневния Лазаръ, Успение Богородично, св. Димитъръ Солунски и пророка Захарий, поучението за Преображение Господне и общото поучение за апостолски и мжченически празници.

Освенъ оригинални съчинения, Климентъ оставилъ и преводи. Отъ тѣхъ е известенъ само цвѣтниятъ триодъ. Нѣкои учени му приписватъ и отдѣли отъ богослужебния сборникъ „Синайски трѣбникъ.“

Св. Климентъ като личностъ. Толкова богата и разнообразна била дейността на Климента. Служилъ неуморно и безкористно на бѣлгарския народъ цѣли 30 години, до последното си издихание, той, наистина, е нѣмалъ другъ идеалъ презъ живота си, освенъ да бжде „за всички всичко“, както го характеризира неговиятъ житиеписецъ, да просвѣти своя народъ и го направи носителъ на нова култура — славянска. „Всичко за народа, нищо за себе си“ — това билъ основниятъ принципъ на неговия животъ. Така, Климентъ се явява предъ нашитѣ очи идеаленъ общественъ деецъ, великъ бѣлгарски патриотъ.

Въплотение на безгранична любовъ къмъ отечеството си, той сжщевременно билъ и дълбокорелигиозна личностъ. У него любовта къмъ отечеството била органично и хармонично свързана съ силната му вѣра въ Бога и базпредѣлната му любовъ къмъ Оня, Който увисна на Голгота за възтържествуване на истината и правдата въ свѣта. Религи-

озността на Климента е усилвала любовта му към ближните. Усвоил апостолския дух на своите учители, той се стремил да приложи високите християнски начала в живота на хората. По примера на Христовите апостоли, той е живял и действувал в свѣта, между хората, защото бил убеден, че християнството е преди всичко вѣра в усъвършенствуването на живота, че то е непрекъснат стремеж на човѣка към уподобление съ Всесъвършения. Действувайки в обществото, Климентъ се стремил да го преобрази нравствено.

Ала общественикътъ Климентъ, ако и да не бил отшелникъ, е живял между хората като аскетъ. Той бил примеръ на въздържание и самообладание. Твърдо убеден, че духътъ е творческа сила, а не плътта, той постоянно бдѣл надъ себе си, не се привързвал къмъ земните блага, не се стремѣл къмъ власт и слава, имота си считал не своя собственост, а даръ Божи за бедните, завистта и омразата му били чужди. Той бил изворъ на милост и страдание, въплотение на кротост и смирение. Споредъ справедливите думи на църковния пѣснопѣвецъ, той бил духъ в плътъ, небесенъ мжжъ, ангелоподобенъ. „Твоятъ ангелски животъ — пѣе пѣвецътъ — надминава човѣшкия умъ, защото твоите подвизи сж свѣрхестествени и ужасяватъ самите ангелски ликове, какъ съ веществено то се съединилъ невеществениятъ“.

Значението на св. Климента. Твърде лесно може да се разбере значението на дѣлото на св. Климента, ако се пренесемъ мислено преди 1060 години, когато българите приели християнството. Мракъ на невежество е обкръжавал обширната българска земя. Аспаруховите българи и славяните в българската държава още не сж били слѣти в единъ народъ. Християнството било сполителната сила. Съзнавайки това, князь Борисъ е полагалъ всички усилия, за да утвърди новата вѣра в своите поданици. Той строилъ величествени храмове в разни центрове, издигалъ манастири, като насърчавалъ и други да издигатъ такива. Но при все това прабългари и славяни още не сж представлявали строго оформена нация, една единна самодейна културна сила. Чуждото духовенство в България, ставайки прочоудникъ на външно влияние, е спѣвало процеса за образуването на славяно-българска народност. Християнството могло да стане сила за самобитенъ животъ в България, но чрезъ българско училище, чрезъ българска писменост. Климентъ донесълъ

искрата, която запалила факела на българската просвѣта, и съ това се явилъ спасителъ на България отъ опасността да бжде погълната отъ чужда стихия. На неговия импулсъ се дължи бързиятъ разцвѣтъ на България. Борисъ и Климентъ сж творцитѣ на българската народностъ като обособена културно-историческа величина: първиятъ е създалъ, тъй да се каже, физичната ѝ страна, вториятъ — духовната. Борисъ, подобно на ваятель, е събралъ елементитѣ на българската народностъ и имъ далъ външенъ образъ, а Климентъ имъ вдъхналъ дихание жизни, — той е одухотворителтъ на българската народностъ. Отъ негово време е започнала българската нация духовно да се оформява и да заема особено мѣсто въ историята на човѣчеството. Творческото въздействие на Климента било толкова силно, че духътъ на българския народъ, ето въ течение на хиляда години, по своята сжщностъ е отражение на Климентовия духъ. Цѣлата история на българската култура представлява развитие на тоя духъ, защото всички копнежи и идеали на здравитѣ български стари и нови поколѣния сж вдъхнати най-напредъ отъ Климента. Цѣлата плеада народни дейци въ старо и ново време иматъ за жизнено начало и центъръ Климента. Той е първиятъ български учителъ. А знае се, че училището е зеницата на всѣки народъ. Отъ деня, когато Климентъ се яви на българското небе като звезда-зорница, свѣтлина озари българския народъ, който, както пѣе църквениятъ пѣснопѣвецъ, лежеше въ сѣнката на смъртъта, прогледна и се устреми съ орлинъ полетъ къмъ висинитѣ на знанието. Въ срѣднитѣ вѣкове България бѣше огнище на просвѣта за православнитѣ славяни. Климентъ запали това огнище.

Климентъ, третиятъ славянски книжовникъ следъ Кирила и Методия, се явява за България пръвъ писателъ. Той е собствено най-даровитиятъ, най-вдѣхновениятъ, най-плодовитиятъ български писателъ презъ Симеоново време. Той е обработилъ и осветилъ славянобългарския езикъ, считанъ отъ гърцитѣ варварски, като го направилъ годно оржие за изказъ на най-високи идеи и дълбоки чувства, неостѣпващъ по гъвкавостъ на грѣцкия и латинския езици.

Като пръвъ епископъ-българинъ, Климентъ е и родоначалникъ на българската иерархия. Неговото дѣло се явява незиблема основа на Българската църква. Той ѝ далъ

силата да бжде крепостъ на бълг. народностъ противъ бури и сътресения презъ 10 вѣкове.

Изобщо св. Климентъ може да се счита за първобразъ на всѣка народополезна дейностъ — образецъ за учителя, свещеника и общественика. Той е символъ на самобитната българска култура. Неговиятъ духъ е онази тайнствена сила, която е запазила българския народъ пълень съ жизнени сили, въпреки преживѣнитѣ отъ него катастрофи; която го възкресявала отъ вѣковна духовна смъртъ и му вдъхвала огненъ устремъ къмъ свѣтлина и свобода.

Климентовиятъ духъ е сжщо онази творческа сила, която е създадала въ западна Македония българщина жилава и несломима отъ никакви вражески удари презъ цѣло хилядолѣтие и съ това е направила тази земя да бжде неугасимо огнище на българско съзнание, люлка на българското възраждане.

Най-после, Климентъ е вѣчна слава за България, че е станала поприще на тоя великъ ратникъ за правда и просвѣта.

Паметъта за св. Климента. Свѣтлата личностъ на Климента и неговия величественъ подвигъ сж оставили дълбоко впечатление въ просвѣщавания отъ него народъ. Още приживе считанъ за праведникъ, той твърде рано билъ причисленъ къмъ лика на светиитѣ. Вече въ XI в., както се вижда отъ Асемановия календаръ, паметъта му се чествувала на 27. юлий. Сжщото се потвърждава и отъ пространното житие на св. Климента, гдето авторътъ ясно говори за тържествено празнуване паметъта на светеца въ Охридъ. „Дай миръ — моли се той на св. Климента — на своя народъ, за да можемъ да празнуваме празниците ти съ пълно веселие.“ Той ще да е билъ канонизиранъ за светецъ още въ X в., скоро следъ смъртъта му. За това ни дава основание преди всичко една кратка старобългарска св. Климентова служба, която, както се вижда отъ съдържанието ѝ, била съставена въ Охридъ, ако не отъ неговъ непосредственъ ученикъ, то въ всѣки случай отъ близко по време духовно лице, преди падането на България подъ византийско иго.

Благоговѣйната почитъ на народа къмъ св. Климента била гѣй висока, че охридскитѣ архиепископи-гърци, желаейки да се сближатъ съ инородното си паство и убедени въ духовното величие на Климента, сж работили за усилване култа

къмъ него. Теофилактъ му съставилъ прекрасно житие, което заключилъ съ възвишена молитва къмъ него, като го нарича „божествена и свещена глава“, „свѣтило и водителъ“, „земенъ ангелъ“ и „небесенъ човѣкъ“, „благодатна маслина“ и пр. Нѣкои отъ охридскитѣ архиепископи сж съставили за Климента и високопоетични църковни пѣснопѣния. Стойки съ благоговѣенъ възторгъ предъ неговия величественъ образъ, тѣ го рисуватъ съ най-ярки пленителни краски. За тѣхъ той е великъ боговдѣхновенъ учителъ, новъ апостолъ, равноапостолъ, новъ апостолъ Павелъ за новитѣ коринтяни — българитѣ; наставникъ, който преобразилъ българитѣ отъ дивъ и грубъ народъ въ питомъ и кроткъ, направилъ ги избранъ народъ. Климентъ превърналъ суровата българска речъ въ свещенъ езикъ. Усвоилъ висшата философия, той е станалъ огледало Божие за народа, проникналъ е въ глѣбинитѣ на Божията премждрость и билъ премждъръ изяснителъ на Св. Писание отъ грѣцки на български. Климентъ билъ богоговорителъ, сияйна звѣзда за българската земя, избранъ отъ Бога камѣкъ за унищожение на езичеството, истинска Божия лоза, неизтошимъ изворъ на божествено познание. За неговитѣ дѣла се носи вестъ по цѣлата земя; неговитѣ речи сж райски благовонни цвѣтя, сладки води. Пастирството на св. Климента особено възхитва неговитѣ пѣснопѣвци. Той е великъ български светителъ, благоухание на Христа въ българската земя, слава и похвала на светителитѣ, съвършенство на свещенството, непоколебимъ стълбъ на живота, ходатай и молитвувателъ предъ Бога за своя градъ и цѣлия български народъ.

Отъ деня на Климентовата смъртъ до днесъ, народътъ въ Охридъ и околността вѣрва, че той непрестанно бди отъ небето надъ своята земя, и се стича при неговия гробъ да проси изцѣление на тѣлесни и душевни неджзи, както и духовна сила за отбрана на своя родъ и езикъ. „Златниотъ св. Климентъ ке ни поможитъ“ — това е непоклатната метафизична основа на битието на охридското българско население*).

*) По старъ обичай, настоятелството на джамията въ охридската махала „Имаретъ“ (бившия манастиръ на св. Климента) два пѣти седмично раздава на беднитѣ кешчегъ (варена пшеница) и хлѣбъ, възпоминавайки като благодетелъ Синанъ баба. Охридскитѣ българи съ убедени, че подъ името „Синанъ баба“ турцитѣ почитатъ основателя на манастира — св. Климента.

Ако и раздѣлена Македония отъ България, вътрешната връзка между тѣхъ е все така тѣсна, както преди, и такъва ще бжде въ вѣки: ореолътъ на св. Климента е нетленниятъ, сияенъ вѣнецъ, който ги свързва въ една единна творческа сила. . .

Похвално слово за св. Кирила.

Ето, христолобци, блесна за насъ свѣтлозарната паметъ на нашия преблаженъ отецъ Кирила, новия апостолъ и учителъ на всички земи, който съ своето благочестие и красота изгрѣ на земята като слънце, просвѣщавайки цѣлия свѣтъ съ заритѣ на Триипостапното Божество. Божията премждрость създаде храмъ въ неговото сърдце, и на неговия езикъ като на херувимъ почиваше Светиятъ Духъ, Който винаги раздава дарове споредъ вѣрата, както е казалъ апостолъ Павелъ: „На всѣки единъ отъ насъ ще се даде благодать по мѣрката на дара Христовъ (Ефес. 4, 7). Защото „който Ме обича — казва Господъ —, и Азъ ще го възлюбя, и ще му се явя Самъ и жилище ще Си направя въ него, и той ще Ми бжде синъ, а Азъ ще му бжда баща“ (Иоан. 14, 21).

Търсейки сжщото отечество¹⁾, този преблаженъ отецъ и нашъ учителъ напусна всичката красота на този животъ, домъ и богатство, баща и майка, братя и сестри. Отъ младини той бѣше чистъ като ангелъ, отклоняваше се и отбѣгваше отъ житейскитѣ сладости, винаги прекарваше времето си въ пѣне псалми и пѣсни и въ духовно учение, като преследваше само пжтя, по който да се изкачи на небето. Затова и се излѣ въ неговитѣ уста Божията благодать, както е казалъ премждриятъ Соломонъ: „На устнитѣ премждро лежи благоразумието, а на езика носи закона и милостъта.“ Чрезъ нея²⁾ той затвори злохулнитѣ уста на еретицитѣ. При царъ Теофила се явиха еретици-иконоборци и много години светитѣ икони бѣха преследвани и унищожавани, а непочитани. Но при благовѣрния царъ Михаила бѣ свиканъ православенъ съборъ и пустнаха него противъ тѣзи еретици и порази всичката имъ злоба. Щомъ чуеше нѣкакъде нѣкаква хула за божествения образъ, той като крилатъ превъркваше по всички страни и разпрѣсваше всички заблуди

¹⁾ сир. Царството небесно.

²⁾ Божията благодать.

Молебенъ на 9 августъ 1916 г. въ мѣстността „Имаретъ“, при остан-
китѣ на манастира, построенъ отъ Св. Климентъ.

Тържествено отпразднуване въ Охридъ хилядогодишнината
отъ смъртта на св. Климента, на 9 августъ 1916 год.

съ ясна речъ. Като научаваше (хората) въ правата вѣра, той довършваше недовършеното отъ Павла.

Прехвърквайки като орелъ по всичкитѣ страни — отъ изтокъ до западъ, отъ северъ до югъ —, той се отзова при хазаритѣ и сарацинитѣ, на съборитѣ свикани за светата вѣра и, сияейки като слънце съ трисвѣтли зари, разпръсна всѣка тѣхна заблуда. У фулския народъ¹⁾ унищожи безбожната измама²⁾ и трибезначалната свѣтлина възсия. По милостъта и човѣколюбието на Господа нашъ Иисуса Христа, той се яви пастиръ и учителъ на славянския народъ, който се намираще въ невежество и грѣховенъ мракъ. И затъкна устата на вълцитѣ триезични еретици, като, споредъ пророчеството (Исаия, 35, 5), направи ясенъ языка на гжгнвитѣ и съ книги насочваше всички по пѣтя на спасението.

Господъ Богъ благоволи пречестното му тѣло да почине въ Римъ. Като се смѣтнатъ неговитѣ трудове и обиколки, то никой не може да състави прилични похвали, защото, макаръ и да възсия по-после, той надмина всички. Както деницата, изгрѣвайки по-късно, озарява съ своята свѣтлостъ цѣлия звезденъ ликъ, прѣскайки свѣтлина съ слънчевитѣ си зари, така и този преблаженъ отецъ и учителъ на нашия народъ, сияейки повече отъ слънцето съ троичнитѣ си зари³⁾, просвѣти безброенъ народъ, който лежеше въ тъмнината на невежеството. Кое мѣсто остана тайно, та не го просвѣти съ своитѣ стѣпки? Кое умение остана скрито отъ неговата блажена душа? Той съобщи на всички народи скрититѣ тайни, като ги предаде разумно съ ясни думи: на едни съ писмо, на други съ проповѣдь, защото Божията благодать бѣше се излѣла на неговитѣ устни, и затова Богъ го благослови въ вѣки.

И така, коя уста ще предаде сладостъта на неговото учение? Кой ли езикъ ще може да изкаже подвизитѣ и трудоветѣ и добротата на неговия животъ? Защото Господъ даде тази уста да се яви по свѣтла отъ свѣтлината, просвѣщавайки омраченитѣ отъ грѣховната лъжа; неговиятъ езикъ излѣ сладки и живодатни думи; тѣзи пречестни устни цвѣтнаха чрезъ премждростъта; неговитѣ пречестни прѣсти създадоха духовни органи и украсиха

¹⁾ въ Кримския полуостровъ.

²⁾ Авторътъ има предъ видъ дървото, на което се покланяли тамошнитѣ хора.

³⁾ сир. съ заритѣ на Св. Троица.

(славянитѣ) съ златозарни книги; чрезъ неговитѣ богогласни уста се напоиха ония, които жадуваха да познаятъ Бога; чрезъ тѣхъ мнозина се насладиха отъ живоносна храна. И така, Богъ обогати много народи съ богопознание, а най-вече окичи съ богоизтъканъ вѣнецъ многоплеменния славянски народъ: при него той бѣ изпратенъ за апостолъ. Отъ тѣзи уста, прочее, изврѣ източникъ на живоносни думи, които напои нашата изсѣхнала сухость, и тѣ свързаха многохулния еретически езикъ. Тѣзи честни уста се явиха като нѣкой серафимъ, прославяйки Бога, и чрезъ тѣхъ ние познахме Трисъставното Божество, съдържащо отъ едно сѣщество, но по свойства и имена раздѣляемо и равнопрославяно, Съприсносѣщния Отецъ и Синъ и Свети Духъ.

Затова ублажавамъ, о преблажені отче Кириле, твоитѣ устни, отъ които се излѣ духовна сладость на моитѣ устни. Ублажавамъ многогласния ти езикъ, чрезъ който заритѣ на Трибезначалното Божество, като възсияха между моя народъ, разпрѣснаха грѣховния мракъ. Ублажавамъ многопресвѣтлото ти лице, озарено отъ Светия Духъ, чрезъ което богоразумната*) свѣтлина изгрѣ на моето лице и се изкорени многобожната лъжа. Ублажавамъ твоитѣ златозарни очи, чрезъ които слѣпотата на неразумието бѣ отнета отъ моитѣ очи и свѣтлината на богоразумието възсия. Ублажавамъ твоитѣ ангелозрачни зеници, озарени отъ божествена слава, които ме просвѣтиха съ боговдѣхновени думи, като изгониха сърдечната ми слѣпота. Ублажавамъ твоитѣ пречестни рѣце, чрезъ които слѣзе върху моя народъ богоразумниятъ облакъ, който напои съ боготечна роса нашитѣ сърдца, изгорѣли отъ грѣховна суша. Ублажавамъ богодвижнитѣ ти прѣсти, чрезъ които се написа за моя народъ свобода отъ грѣховното иго. Ублажавамъ твоята златозарна утроба, отъ нея изтече за моя народъ живодатна вода, която пада отгоре чрезъ твоитѣ молитви. Ублажавамъ твоитѣ свѣтлозарни нозе, съ които като слънце обходи цѣлия свѣтъ, проповѣдвайки боговдѣхновеното учение. Ублажавамъ твоитѣ златозарни стѣпки, чрезъ които насочи нашитѣ сбъркани стѣпки на правъ пътъ. Ублажавамъ твоята пресвѣтла душа, която изцѣли духовнитѣ струпии на душата ми и всади разумъ въ нашитѣ сърдца чрезъ духовни слова. Ублажавамъ богодвижнитѣ ти прѣсти,

*) свѣтлина, чрезъ която познаваме Бога.

чрезъ които се написа скритата отъ мнозина Божия премъдростъ и се откриха богоразумнитѣ тайни. Ублажавамъ твоята пречестна църква, въ която лежи твоятъ многоразуменъ и богоречивъ органъ¹⁾. Блаженъ е този градъ, който приема третия строителъ на Божието домостроителство, защото този блаженъ (отецъ) се яви завършителъ на недовършеното отъ тѣзи две върховни свѣтила²⁾. Затова и Господъ Богъ му заповѣда да приеме пречестенъ покой при тѣхъ. А почина съ миръ въ Господа въ 6377 година³⁾ отъ създанието на цѣлия свѣтъ, въ 14-ия день на месецъ февруарий и, следъ като свърши всички служби и трудове, се присъедини поради живота и вѣрата си къмъ всички свети отци. И стана съ ангелитѣ като ангелъ, съ апостолитѣ апостолъ и съ пророцитѣ пророкъ, съучастникъ въ Божията слава заедно съ всички светии. Съ тѣхъ, преподобни учителю, моли се за насъ, които чествуваме преславното ти успение за слава на Пресвета Троица, Отца и Сина и Пресветия Духъ, сега, винаги и презъ вѣковетѣ. Аминъ.

Изъ житието на св. Методия⁴⁾

II. А следъ всички тѣзи (свети мжже), милостивиятъ Богъ, Който иска всѣки човѣкъ да се спаси и да дойде до познание на истината (1 Тим. 2, 4), въ наше време заради нашия народъ, за който никой никога не бѣ се погрижилъ, издигна на добъръ чинъ нашия учителъ, блажения Методий, чиито добродетели и подвизи не ще се посраимъ да сравнимъ съ добродетелитѣ на тѣзи угодници⁵⁾ по отдѣлно, защото на едни (отъ тѣхъ) той бѣ равенъ, отъ други — малко по-малкъ, а отъ трети — по-голѣмъ, като бѣ надминалъ красноречивитѣ съ дейность, а деятелнитѣ съ слово. Уподобявайки се на всички, той показваше себе си образецъ на всичко: страхъ Божий, пазене на заповѣдитѣ, плътска чистота, прилежни молитви и свети дѣла, слово силно и кротко — силно срещу противниците, а

¹⁾ Кириловитѣ мощи. Авторътъ преставалява Кириловото тѣло като органъ на творческия му духъ.

²⁾ апостолитѣ Петъръ и Павелъ.

³⁾ сир. въ 869 г. (6377—5508).

⁴⁾ По изданието на А. Теодоровъ-Баланъ, вж. „Кирилъ и Методи“ I, София, 1920.

⁵⁾ Авторътъ има предъ видъ споменатитѣ въ § I Божии угодници.

кратко за приемащитѣ наставление —, гнѣвъ, спокойствие, милость, любовь, страдание и търпение, като ставаше всичко за всички, за да придобие всички (1 Кор. 9, 22).

Той не бѣше отъ простъ родъ и отъ дветѣ страни¹⁾, а отъ твърде добъръ и почтенъ, отдавна знаенъ отъ Бога и царя и отъ цѣлата Солунска страна, както и тѣлесниятъ му ликъ го издаваше. Затова и другаритѣ му го обичаха отъ детинство и водѣха съ него почтени разговори, докато царьтъ, като узна за неговия бистъръ умъ, му даде да управлява едно славянско княжество, азъ ще кажа, сѣкашъ бѣше прозрѣлъ, че ще го избератъ учителъ и пръвъ архиепископъ на славянитѣ, та да се запознае съ всички славянски обичаи и постепенно да ги обикне.

III. Следъ като прекара много години въ това княжество и като видѣ безъ брой много тревоги въ този животъ, обърна волята си отъ земната тъма къмъ небеснитѣ мисли, защото не искаше честната (му) душа да роптае отъ временни нѣща. И намѣри време да напустне княжеството и отиде въ Олимпъ²⁾, гдето живѣятъ свети отци, пострига се и се облѣче въ черни дрехи. И бѣ (тамъ), като покорно се повинуваше и извършваше напълно цѣлия монашески чинъ и се занимаваше съ книги.

IV. Случи се така, че царьтъ изпрати на неговия братъ философа да го вземе съ себе си на помощъ у хазаритѣ, понеже тамъ имаше евреи, които много хулѣха християнската вѣра. А той, Методий, като каза: „Готовъ съмъ да умра за християнската вѣра“, не показва непослушание, но отиде и служи като слуга на по-малкия си братъ, повинувайки му се. Този съ молитва, философътъ съ слово ги обориha и посрамиha. Като видѣха царьтъ и патриархътъ неговия добъръ подвигъ въ Божия пжтъ, убеждаваха го да го ржкоположатъ за архиепископъ на почетно мѣсто, гдето имаше нужда отъ такъвъ мжжъ. Но тъй като той не рачи, го принудиha и го поставиha игуменъ на манастира, наричанъ Полихронъ, който има приходъ 24 спуда злато, а монаси има 70 души.

V. Случи се тогава, че славянскитѣ князъ Ростиславъ съ Светополка изпратиха (хора) отъ Моравия до царъ Михаила, казвайки така: „По Божия милость сме здрави и у насъ сж дошли

¹⁾ сир. по баща и майка.

²⁾ въ Мала Азия, вч. областъта Витиния.

много учители-християни отъ Италия, Гърция, Нѣмско, които ни учатъ различно. А ние, славянитѣ, сме прости хора и нѣмаме човѣкъ, който да ни научи на истината и обясни смисъла (на Св. Писание). Та, добри господарю, изпрати такъвъ мжжъ, който да ни разясни всѣка истина“. Тогава царь Михаилъ каза на философа Константина: „Чувашъ ли, философе, тѣзи думи? Другъ, освенъ тебе, не може да извърши това. Ето ти много дарове, вземи брата си, игумена Методия, и иди: вие двамата сте солунчани, а всички солунчани приказватъ чисто по славянски“. Тогава тѣ не посмѣха да се отрекатъ нито отъ Бога, нито отъ царя, споредъ думитѣ на апостола Петра, който казва: „Бойте се отъ Бога, почитайте царя“ (1 Петр. II, 17). Но като чува великата речъ, се отдадоха на молитва заедно съ други, които бѣха съ сѣщия духъ, съ който бѣха и тѣ. И тукъ Богъ откри на философа славянското писмо и, като устрои веднага буквитѣ и състави беседа, пое пжтя за Моравия, като взе съ себе си Методия. Започна пакъ съ покорно повиновение да служи на философа и да учи съ него. И следъ като изминаха три години, тѣ се върнаха отъ Моравия, като научиха ученици.

VI. Като узна за тѣзи мжже, папа Николай изпрати за тѣхъ, желяейки да ги види, (и) като ангели Божии (ги прие). Освети тѣхното учение, като постави славянското евангелие въ олтаря на св. апостола Петра, а блажения Методий ржкоположи за свещеникъ. Имаше много други хора, които хулѣха славянскитѣ книги, казвайки: „Съгласно съ Пилатовия надписъ, който той бѣ написалъ на кръста Господенъ (Лук. 23, 38: Иоан. 19, 19), никой народъ, освенъ евреитѣ, гърцитѣ и латинцитѣ, не трѣбва да има свое писмо“. Като ги нарече пилатници и триезичници, папата ги прокле и заповѣда на единъ епископъ, който страдаше отъ сѣщата болестъ, да ржкоположи трима отъ славянскитѣ ученици за свещеници, а двама за четци.

VII. Следъ много дни философътъ, отивайки на сждъ (Божий), каза на брата си Методия: „Ето, брате, ние до сега бѣхме впрегнати да оремъ една бразда, и азъ, като свършихъ своя животъ, падамъ на лехата, а ти много обичашъ планината*) Недей да оставишъ учението си заради планината, защото чрезъ него повече ще можешъ да се спасишъ“.

*) монастира на Олимпъ, въ Витиния.

VIII. А Коцель¹⁾, като изпрати до папата, го молѣше да му пустне Методия, нашия блаженъ учителъ. И папата каза: „Не само за тебе, но и за всички онѣзи славянски страни го изпращамъ за учителъ отъ Бога и отъ светия апостолъ Петъръ, първия приемникъ (на Христа) и ключодръжецъ на Царството небесно“.²⁾ И го изпрати, като написа това писмо: „Адрианъ, епископъ и рабъ Божий, до Ростислава и Светополка и Коцеля. Слава на Бога въ висинитѣ и на земята миръ, между хората блага воля (Лук. 2, 24). Чухме за васъ духовни (нѣща), а сега силно жадуваме и се молимъ за вашето спасение, — именно, че Господъ е издигналъ вашитѣ сърдца да Го търсите и ви е показалъ, че не само съ вѣра, но и съ добри дѣла трѣбва да служимъ на Бога, защото вѣра безъ дѣла е мъртва и отпадатъ онѣзи, които мислятъ, че познаватъ Бога, а съ дѣлата си се отмѣтатъ отъ него. Не само този светителски престолъ³⁾ молихте за учителъ, но и благовѣрния царь Михаила. И докато ние успѣемъ, (царѣтъ) ви изпрати блажения философъ Константина заедно съ брата (му). А тѣ, като узнаха, че вашитѣ страни принадлежатъ на апостолския престолъ, не направиха нищо противоканонично, но дойдоха при насъ, носейки и мошитѣ на св. Климента⁴⁾. А ние, изпълнени съ тройна радостъ и следъ като обсъдихме, решихме да изпратимъ въ вашата страна нашия синъ Методия, мжжъ съвършенъ по умъ и правовѣренъ, като го ржкоположихме заедно съ ученицитѣ, за да ви учи, както сте молили, точно изяснявайки на вашъ езикъ книгитѣ за цѣлия църковенъ чинъ заедно съ светата миса, сир. литургията, и кръщението. Както е започналъ философѣтъ Константинъ (да ви учи) съ Божията благодать и съ молитвитѣ на св. Климента⁵⁾, сжщо така да бжде свето и благословено отъ Бога и отъ насъ и отъ цѣлата съборна църква, ако нѣкой другъ може да разяснява достойно и правовѣрно, за да навикнете по-лесно на Божиитѣ заповѣди. Но пазете само този обичай: на литургията апостолѣтъ и евангелието да се четатъ първенъ на латински, после на славянски, за да се изпълни

¹⁾ князь на Панонскитѣ славяни.

²⁾ погрѣшно католическо разбиране на Христовитѣ думи: „Ти си Петъръ и на тоя камъкъ ще съграды църквата Си“. (Мат. 16, 17).

³⁾ папскитѣ,

⁴⁾ на римския папа Климента, пострадалъ въ началото на II вѣкъ следъ Христа при императора Траяна.

⁵⁾ римския светецъ.

словото на Писанието: „Да възхвалять Господа всички народи“ (Псал. 116, 1) и на друго мѣсто: „Всички ще разказватъ на различни езици за величието Божие, както св. Духъ ще имъ даде да отговорятъ“. Ако пъкъ нѣкой отъ събранитѣ у васъ учители, които си затварятъ ушитѣ и се отвръщатъ отъ истината, за да паднатъ въ заблуда, дръзне инакъ да ви учи, хулейки книгитѣ на вашия езикъ, той да бжде не само отлъченъ отъ църквата, но и даденъ на сждъ, докато се поправи, защото тѣ сж вълци, а не овци, които трѣбва да познавате по тѣхнитѣ плодове и да се пазите (отъ тѣхъ) (Мат. 7, 15—16). А вие, възлюблени чедѣ, слушайте Божието учение и не отхвърляйте църковното наставление, за да се окажете заедно съ всички светии истински поклонници Божии на нашия Небесенъ Отецъ, аминъ“. И Коцель го¹⁾ прие съ голѣма честь. И пакъ го изпрати при папата съ 20 души почтени мжже, за да го ржкоположи за епископъ въ Панония, на престола на св. Андроника, апостолъ отъ 70-тѣхъ (Христови ученици), което и стана.

IX. Така, като отсече всички обвинения отъ всички страни и затвори устата на бѣбривитѣ, свърши своя (жизненъ) пжтъ, вѣрата запази, очаквайки вѣнеца на праведника (2 Тим. 4, 7—8). И понеже, така угодилъ Богу, той стана Неговъ любимецъ, започна да приближава времето да получи успокоение отъ страданията и награда отъ многото трудове. Запитаха го ученицитѣ му, казвайки: „Кого отъ своитѣ ученици, отче и почитаеми учителю, смѣташъ да бжде твой приемникъ?“ А той имъ посочи едно отъ известнитѣ си ученици по име Гораздъ, като каза: „Този е свободенъ мжжъ на вашата земя, добре е запознатъ съ латинскитѣ книги и е правовѣренъ. Нека бжде волята Божия и вашата любовъ, както и моята!“. На Цвѣтница, когато се събраха всички хора, той влѣзе въ църквата немощенъ и, като призова благодатъта Божия за царя, князя, клирицитѣ и всички хора, каза: „Пазете ме, деца, до третия день!“, както и стана. Когато, прочее, се разсѣмваше на третия день, той каза: „Въ ржцетѣ Ти, Господи, предавамъ душата си“ (Лук. 23, 46). Почина въ ржцетѣ на свещеницитѣ на 6 априль, трети индиктъ, въ 6393 год.²⁾ отъ сътворението на цѣлия свѣтъ.

¹⁾ Методия.

²⁾ въ 885 г. отъ Рожд. Хр.

Като го поставиха въ ковчегъ и като му отдадоха достойна честь, ученицитѣ му извършиха църковна служба на латински, гръцки и славянски и го положиха въ съборната църква. И се присъедини той къмъ отцитѣ си и патриарситѣ, пророцитѣ, апостолитѣ, учителитѣ и мъченицитѣ. А безчисленъ народъ се събра и го съпроводиша съ свѣщи, като плачеха за добрия учителъ и пастиръ мъже и жени, малки и голѣми, богати и бедни, свободни и роби, вдовици и сираци, чужденци и туземци, болни и здрави — всички (съпроводиша) този, който бѣше всичко за всички, за да придобие всички.

А ти, света и честна главо, поглеждай отгоре съ молитвитѣ си на насъ, които те желаятъ! Избавяй ученицитѣ си отъ всѣка опасностъ, като разпространявашъ учението си и прогонвашъ ереситѣ, та, следъ като поживѣемъ тукъ споредъ нашето звание, да застанемъ съ тебе ние, твоето стадо, отъ дѣсна страна на Христа Бога нашъ, като приемемъ отъ него вѣченъ животъ, защото Нему е славата и честта въ вѣки вѣковъ. Аминъ.

Библиография.

Шафарикъ. Расцвѣтъ славянской писменности въ Болгаріи Чтенія въ Обществѣ исторіи и древностей Россійскихъ 1848 г., №7.

А. Вороновъ. Главнѣйшіе источники для исторіи свв. Кирилла и Меѳодія, Киевъ, 1877 год.

М. Дриновъ. Новый церковнославянскій памятникъ съ упоминаніемъ о славянскихъ первоучителяхъ. Съчинения, т. II, стр. 333—362.

Е. Пѣтуховъ. Болгарскіе литературные дѣятели древнѣйшей эпохи на русской почвѣ (историкобиблиографическіе очерки) въ „Журналъ Министерства народнаго просвѣщенія“, 1893 г., апрѣль.

Ст. Новаковиѣ. Први основи словенске књижевности међу балканскимъ словенима, легенда о Владимиру и Косари. Културнеисторијске студије. Београд, 1893 год.

П. Лавровъ. Климентъ, епископъ словѣнскій, трудъ В. М. Ундольскаго съ предисловіемъ П. А. Лаврова, Москва, 1895 г.

Архиепископъ Антоній. Изъ исторіи христіанской проповѣди. Очерки и изслѣдованія. С. Петербургъ, 1895 год.

Г. Баласчевъ. Климентъ, епископъ словенски, и службата му по-старъ словенски преводъ съ една часть грѣцки паралеленъ текстъ и едно факсимиле. София, 1898 год.

V. Vondrak. Studie z oboru cirkevňeslovanského písemnictví. Praha, 1903 год.

Н. Л. Туницкій. Св. Климентъ, епископъ словенскій, его жизнь и просвѣтительная дѣятельность. Сергіевъ Посадъ, 1913 г.

Д. Ласковъ. Животъ и дейность на св. Климентъ Охридски съ една негова проповѣль. София, 1915 год.

А. Теодоровъ-Баланъ. Св. Климентъ Охридски въ книжевния поменъ и въ научното дирене. София, 1919 г.

В. Н. Златарски. История на Българската държава, I томъ, II ч., стр. 202—277, 351—356.

Ив. Снѣгаровъ. Българскія първоучители св. Климентъ Охридски (отпечатъкъ отъ Годишника на Богословския факултетъ при Соф. държ. университетъ, томъ IV, 1927 год.).

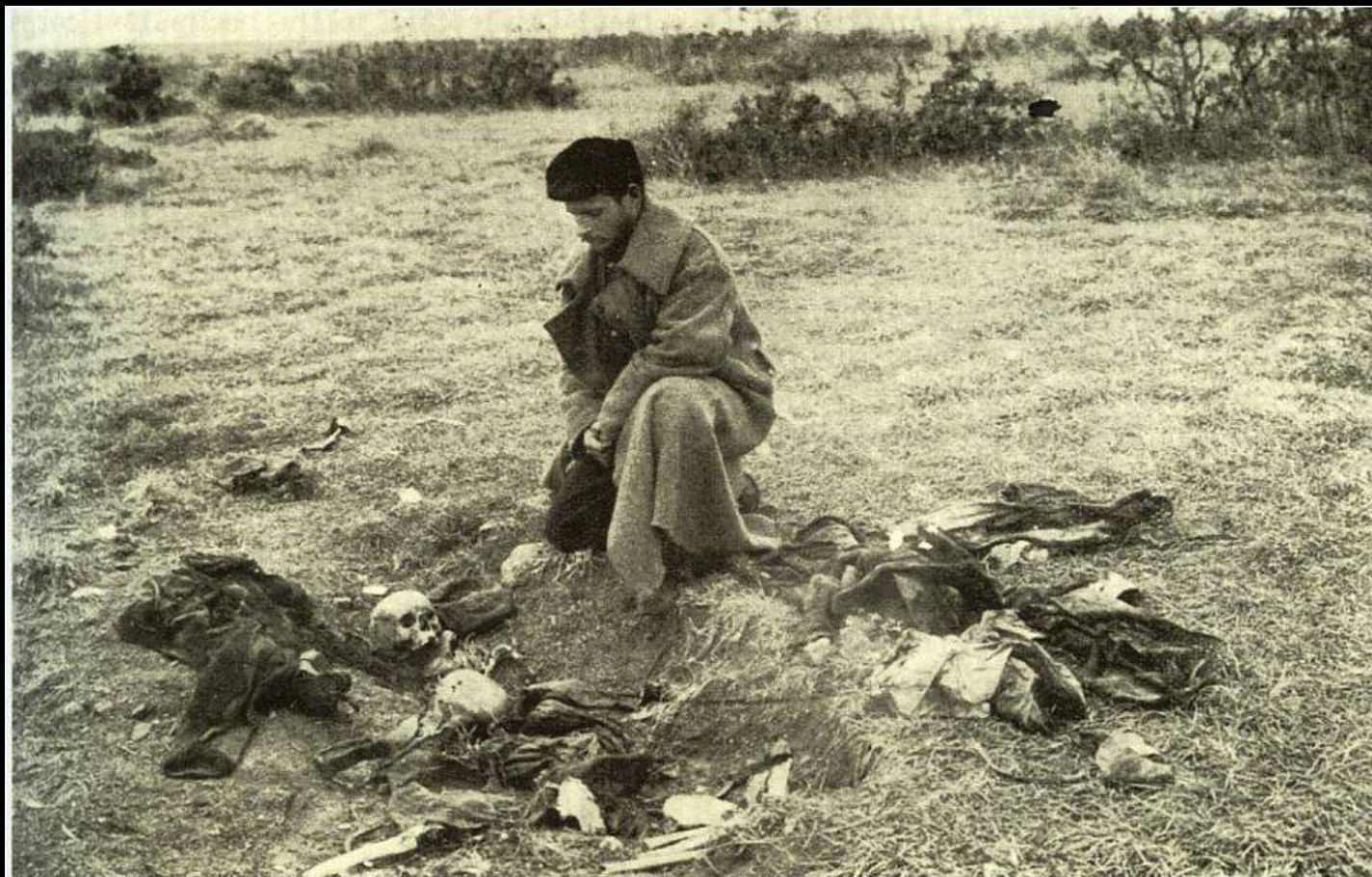
Цена 8 лева

Скенирано за:

www.strumski.com

Библиотека „Струмски”
е създадена в памет на
загиналите за Родината.

Voivode Dimiter Madjarov before the remains of two comrades in arms killed in the battle of Ferres